

”Jag är ju också invandrare”

En analys av identitetskonstruktion i finlandssvenska migrationsberättelser

Amanda Aumanen, 37791

Pro gradu-avhandling i svenska språket

Handledare: Saara Haapamäki

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Åbo Akademi

2020

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH TEOLOGI

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Svenska språket	
Författare: Amanda Aumanen	
Arbetets titel: "Jag är ju också invandrare" - En analys av identitetskonstruktion i finlandssvenska migrationsberättelser	
Handledare: Saara Haapamäki	Handledare:
<p>Abstrakt:</p> <p>Avhandlingens syfte är att studera om och hur etnisk och språklig identitet framställs i migrationsberättelser skildrade av finlandssvenskar som har flyttat till Sverige. Jag utgår från tanken om privilegiering då jag undersöker hur migranterna positionerar sig själva och andra i berättelserna och i intervjun, samt hur de inom berättelserna även blir positionerade av andra. Jag vill veta hur migranterna framställer sig själva, sin identitet och sin omgivning språkligt i sina berättelser om flytten. Hur etnicitet och språklig identitet konstitueras i finlandssvenskarnas skildringar är något som den här avhandlingen söker svar på. Det här görs för att synliggöra vilka kulturella föreställningar som produceras och reproduceras. Materialet består av sju intervjuer med sammanlagt tio informanter, insamlade av Svenska Litteratursällskapet i Finland (SLS).</p> <p>De teoretiska utgångspunkterna för avhandlingen och analysen grundar sig i en socialkonstruktionistisk syn på identiteter och berättelser, med fokus på identitetskonstruktion. Det här görs genom att studera positioneringar utifrån Davies & Harrés (1990) teori om social positionering och Bamberg (1997) tre nivåer på vilka positioneringar i en berättelse görs. Även värdering, som kan härledas till Labovs (1972) strukturelement, samt Adelswärd (1997) poänger för en berättelse ägnas ett visst utrymme i analysavsnittet. Undersökningen stödjer sig på tidigare berättelseforskning, forskning om migration och forskning om identitet och självrepresentation.</p> <p>Genom att studera berättelser utifrån Bamberg (1997) olika nivåer blir det tydligt att skapandet av identiteten är något komplext och kontextberoende. Resultatet visar bl.a. att informanterna på den första nivån, inom den s.k. berättelsevärlden, ofta framhäver en privilegierad position och det förekommer att de gör motstånd till positioner med negativ laddning. På den andra nivån, i interaktionen mellan intervjuaren och berättarna, har trovärdighet en betydande roll för att skapa positiva självbilder inför lyssnaren. Kontrastering är en strategi som inte sällan används på den tredje nivån, här framkommer också olika attityder och föreställningar kring språk och etnicitet. Språklig och etnisk identitet används som resurser för att skapa samhörighet till vissa grupper och avgränsa sig från andra, men migranterna visar samhörighet till flera olika grupper beroende på sammanhang. Konstruerandet av identiteten kan göras på flera olika nivåer, både medvetet och omedvetet, det kan uttryckas både direkt och indirekt och inte sällan med väldigt små språkhandlingar.</p>	
Nyckelord: finlandssvenskhet, migration, självbild, identitet, berättelser, positioneringar, privilegiering, identitetskonstruktion	
Datum: 24.4.2020	Sidoantal: 65
Abstraktet godkänt som mognadsprov:	

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund och forskningsöversikt	1
1.2 Avhandlingens syfte och frågeställningar	4
2 Teori och metod	6
2.1 Teoretiska utgångspunkter	6
2.1.1 Socialkonstruktionistiskt perspektiv på identitet och berättelser	6
2.1.2 Ett narrativt angreppssätt	7
2.2 Analysprinciper	9
2.2.1 Narrativ analys: värdering och berättelsers poäng	9
2.2.2 Positioneringar	10
2.2.3 Sammanfattning av metod	12
3 Material	14
3.1 Beskrivning av materialet	14
3.2 Informanter	14
3.2 Transkriptioner	15
4 Analys av migrationsberättelser	17
4.1 Formell tillhörighet genom medborgarskap	17
4.1.1 När det gäller hockeyn blir alla avslöjade	17
4.1.2 Och så visar jag pappret	21
4.1.3 Sammanfattning	23
4.2 Etniska benämningar och beskrivningar	25
4.2.1 Vi är inte annorlunda	25
4.2.2 En finlandssvensk, en finsk och en svensk	28
4.2.3 Sammanfattning	32
4.3 Uppfattningar om gruppen finlandssvenskar	33
4.3.1 De sitter ändå som frågetecken	34
4.3.2 Jag vet ju att det brister	37
4.3.3 Sammanfattning	40
4.4 Språket i jämförelse	42
4.4.1 Ett mycket äldre språk	42
4.4.2 Det kommer in rikssvenska	44
4.4.3 Sammanfattning	48

4.5 Attityder och associationer	49
4.4.1 Det är väldigt olika, på gott och ont	50
4.4.2 Nog var ju finländarna lågt ner.....	52
4.4.3 Sammanfattning	55
5 Slutsatser	57
5.1 Diskussion utgående från Bambergs tre nivåer	57
5.2 Avslutande diskussion	61
Litteraturförteckning	63

1 Inledning

Den här pro gradu-avhandlingen behandlar frågor kring språk, identitet, migration och samhörighet hos finlandssvenskar som flyttat till Sverige. I det inledande kapitlet presenterar jag bakgrund, tidigare forskning inom de ämnen jag behandlar, samt avhandlingens syfte och frågeställningar.

1.1 Bakgrund och forskningsöversikt

Under 1950-, 1960- och 1970-talen flyttade ett stort antal finländare till Sverige i jakten på jobb och bättre ställning, vilket utgjorde grunden till den sverigefinska minoriteten som idag har officiell status i Sverige (Lukkarinen Kvist, 2007, s. 357). Under de senaste åren har utvandringen från Finland till Sverige återigen ökat märkbart och detta gäller framför allt bland den svenskspråkiga befolkningen i Finland. Också när det gäller flytt till andra länder är det finlandssvenskarna som är mer benägna att röra på sig. Jämför man med de första flyttningsströmmarna kan man däremot se förändringar gällande flyttarnas sociala bakgrund. Det är inte längre enbart lågutbildade arbetssökande som väljer att emigrera, idag utgörs migranterna av en skara med skiftande bakgrund och med varierande flyttningsmotiv. (Kepsu, 2016.) Kepsu och Henriksson (2019) skriver att flyttningen kan vara en del av personlig utveckling för många: ”Orsakerna är en del av ett större, mer komplext händelseschema, där de stora komponenterna är sökandet efter den rätta utbildningen eller karriären, personliga omständigheter och äventyrslystnad” (Kepsu & Henriksson, 2019 s. 68). Man kan alltså numer tala om en frivillig migration och en mer privilegierad flytt än de som skedde under 1900-talets flyttvåg. Jag behandlar begreppet migration med syftning på internationell migration, trots att vissa (t.ex. Kepsu, 2016) påpekar att flytten mellan Finland och Sverige kan likställas med en intern migration på grund av att länderna har så närliggande kultur.

Tidigare forskning kring finlandssvensk identitet har bland annat visat att finlandssvenskar hyser ett slags dubbelidentifikation, å ena sidan med den egna minoritetsgruppen, å andra sidan nationellt, vilket däremot kontrasteras till majoritetsbefolkningens tendens att inte se finlandssvenskar som äkta finländare (Henning-Lindblom, 2012, s. 91). Frågan kring identitet skulle kunna tänkas bli ännu mer komplex för finlandssvenskar som har flyttat till Sverige, eftersom de har språket gemensamt med majoritetsbefolkningen, men delar nationell härkomst

med landets största minoritetsgrupp, sverigefinnarna, som däremot inte delar samma språkliga bakgrund. Malin Löfströms (2014) undersökning *Jag är inte lika svensk som andra svenskar* behandlar identitet och språklig stil bland finlandssvenska migranter och visar genom att undersöka deras språk att de känner ett slags dubbeltillhörighet som inte alltid stämmer överens med omgivningens förståelse.

Den etnologiska studien av Marja Ågren (2006) undersöker identitet och betydelsen av finsk bakgrund hos andragenerationens sverigefinnar. I sin avhandling om finsk migration till Sverige menar hon att man på 1960- och 1970-talen verkade uppfatta finnar som en invandrargrupp med problem, men på den tiden pekade man på problem som de hade. Nu för tiden verkar man betrakta själva invandrarskapet, att vara invandrare, som ett problem. Ågren skriver att ”det skapar synnerligen en oattraktiv position, för så länge man ’är’ invandrare eller betraktas som invandrare så kan man inte förändra problembilden – den är klistrad på en” (Ågren, 2006, s. 207). Hon menar att det bara verkar finnas ett sätt att övervinna problemen och det är att sluta vara invandrare. Sverigefinnarna har dock nationell minoritetsstatus i Sverige sedan år 2000, vilket Ågren kopplar samman med synen på dem som invandrare. De har invandrarbakgrund men betraktas varken av omgivningen eller av sig själva som invandrare – de har alltså inte en så kallad invandrarstatus. Många av Ågrens informanter ser ändå på invandrarskapet som något de i någon mån tillskrivits av andra, de känner sig inte som invandrare, men det handlar ändå om ett slags utanförskap som man inte kan avträda från.

Tankesmedjan Magma:s rapport *På spaning efter den finlandssvenska identiteten* visar att språklig identifikation inte nödvändigtvis behöver ha att göra med kunskaper i ett visst språk. Man kan exempelvis välja att identifiera sig med enbart en språkgrupp trots att man behärskar de båda inhemska språken lika bra. Det är gemenskaps känslan som har det största inflytandet i valet av språklig identifikation. (Kovero, 2012, s. 101.) Kovero (2012, s. 106) anser att finlandssvenskheten i språklig bemärkelse kommer att förändras drastiskt i framtiden och hon visionerar fram en komplex bild i och med att definitionen av benämningen finlandssvensk blir allt mer diffus. Även i vetenskaplig forskning har detta påpekats. Linda Bäckmans (2017) doktorsavhandling visar att nationell och språklig identitet kan vara något mer komplext än vad man traditionellt ansett. Begrepp som *modersmål* kan ha en mer mångfacetterad innebörd t.ex. för någon som är två- eller flerspråkig och ett språk som används inom familjen kan vara av stort värde även om man själv inte behärskar språket så bra. Bäckman undersöker identitetspositioner i intervju berättelser hos personer som har föräldrar med invandrarbakgrund och tittar på hur informanterna talar om vilken betydelse eller funktion de olika språken har i

deras liv genom att granska positioneringar i berättelserna. Hennes avhandling ifrågasätter det faktum att det ofta ses som ett problem att så kallade andra generationens invandrare befinner sig mitt emellan två olika kulturer. Hon lyfter fram att det även inom forskningen finns en uppfattning om nationell identitet som om den enbart skulle omfatta tillhörighet till *ett* land. Avhandlingen föreslår däremot en utvidgad förståelse av etniska identiteter, där man kunde fokusera på det som finns gemensamt i att vara t.ex. ”finländsk”, ”svensk”, ”brittisk” eller ”europeisk”. Bäckman menar att om man skulle ”inbegripa den gemensamma historia som europeiska länder har sinsemellan och med länder utanför kontinenten, kunde man ändra på de dominerande berättelserna om vilka vi är” (Bäckman, 2017, s. 288). Språkliga ideologier hör samman med nationell och etnisk identitetskonstruktion, t.ex. visade materialet hur informanterna upplevt att omgivningen kopplat ihop ett visst språk med en viss identitet. Det här kan t.ex. ta sig i uttryck genom att man får beröm för sina kunskaper i svenska trots att detta är ett språk som personen i fråga är uppväxt med eller till och med har som modersmål. (Bäckman, 2017.)

Identitetskonstruktion och etnicitet har varit ett intresse för bl.a. Dennis Day (1998) som i sina analyser av samtal på arbetsplatser utsett fem olika strategier som talarna använder för att göra motstånd till att bli etnifierade. Dessa motståndsstrategier går i interaktion ut på att 1) avfärda kategorins relevans, 2) att utjämna skillnader mellan olika kategorier, 3) att konstruera om kategorierna så att man själv inte passar in, 4) att etnifiera den som etnifierar och 5) att undvika etnifieringen aktivt (Day, 1998). Charlotte Engblom (2004) har också ägnat sig åt att studera etnisk identitetskonstruktion och undersöker hur ungdomar som bor utanför Stockholm i multietniska förorter *relevantgör* identitet i olika typer av samtal. Hennes undersökning har som utgångspunkt att ungdomarna själva måste göra etniciteten relevant i samtal. Identitet kan enligt henne ses som ett strategiskt och flexibelt verktyg som är tillgängligt för individen för att positionera sig själv i en viss situation och på en mikronivå för att uttrycka solidaritet och distans till grupper eller deltagare. Hon analyserar bl.a. hur pronomenet *vi* används för att inkludera eller exkludera sig själv. De etniska identiteterna fungerar som resurs för att utesluta och räkna in övriga deltagare i samtalen. På liknande sätt som Day (1998) hittade Engblom olika strategier som ungdomarna använder sig av för att göra motstånd till vissa kategorier, speciellt för att utjämna skillnader mellan olika kategorier. Med avhandlingen konstaterar hon att etniska identiteter är flexibla: ”Interaktionen, förhandlingen kring sociala relationer, kontrasteringar, solidariserande och distanseringar spelar roll för hur vi väljer att framställa olika versioner av våra jag i samtal” (Engblom, 2004, s. 191). Identiteten är alltså

kontextberoende och dess relevantgörande har till stor del med situationen och själva deltagarna att göra (Engblom, 2004).

Ågren (2006) skriver i sin avhandling att hennes studie ofta ifrågasatts i och med att (sverige)finnarna av omgivningen inte anses som ett problem för det svenska samhället, en studie om migration förväntas ofta lyfta fram någon form av problematik. Finsk migration är överlag ett ämne som forskningen inte har ägnat sig så mycket åt (Johansson, 2008). Den forskning som finns verkar dessutom mestadels behandla migration bland invandrare med finskspråkig bakgrund. För finlandssvenskar gäller helt andra typer av frågor eftersom de tillhör en minoritet i ursprungslandet medan de delar språk med majoritetsbefolkningen i det nya hemlandet. Därför anser jag tvärtom mot många att det är ett unikt utgångsläge som är värt att titta närmare på genom frågor om identitet, språk och tillhörighet. Med min avhandling hoppas jag alltså kunna bredda forskningsfältet om finländsk migration. Den finlandssvenska populationen är dessutom ett intressant studieobjekt då forskning kring minoriteter med hög status generellt är ovanliga (Henning-Lindblom, 2012, s. 84) och eftersom flyttningen bland dessa återigen har ökat. På så sätt fyller den här avhandlingen en forskningslucka.

1.2 Avhandlingens syfte och frågeställningar

Avhandlingens syfte är att undersöka hurudana språkliga och etniska identiteter som konstrueras i migranternas berättelser. Vårt sätt att tala och uttrycka oss om andra människor och den egna platsen i samhället bidrar till att vissa människor diskrimineras samtidigt som andra privilegieras, detta kan bland annat göras genom konstruerande av den nationella identiteten, exempelvis kan svenskhet konstrueras som en motsats till andra kulturer (Hagren Idevall, 2016, s. 11, 18). Hagren Idevall (2016, s. 17) poängterar att en nation eller den grupp som anses tillhöra en viss nation inte utgörs av några gemensamma medfödda egenskaper, utan måste hela tiden konstrueras och bevaras som en nation på olika vis, vilket bland annat kan göras med hjälp av språket. Hon anser att diskriminering och privilegiering bör studeras som en helhet och att det är viktigt att tillämpa analyser som belyser de privilegierade positionerna som annars kan riskera att förbli oupptäckta. Det här hoppas jag kunna göra i min egen analys genom att se på hur de så kallade privilegierade flyttarna beskriver sin migration. Forskningsfrågor som jag bland annat ställer till mitt material är:

- Hur framställer informanten sig själv och sin omgivning språkligt och vilka positioneringar och kategorier kan man urskilja?
- Vilka kulturella föreställningar blir synliga när de berättar om sin migration och händelser kring detta?
- Hur konstitueras etnisk och språklig identitet i informanternas migrationsberättelser?

Jag undersöker alltså hur migranterna positionerar sig själva och andra i berättelserna och hur de inom berättelserna även blir positionerade av andra. Jag vill veta hur migranterna framställer sig själva, sin identitet och sin omgivning språkligt i sina berättelser om flytten, samt hur etnicitet och språklig identitet konstitueras i deras migrationsberättelser. Det här görs för att skönja vilka kulturella föreställningar som produceras och reproduceras i migranternas berättelser.

2 Teori och metod

I detta avsnitt redogör jag för de teoretiska utgångspunkter och de analysprinciper jag använder mig av, trots att teori och metod till viss del går in i varandra. Det vida forskningsfältet *berättelseforskning*, också kallat för *narrativa studier*, är svårt att reda ut och anses som ett mångfasetterat tvärdisciplinärt och tvärvetenskapligt område (Johansson, 2008, s. 20). Identitetskonstruktion ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv utgör avhandlingens övergripande teoriram, vilket avgränsas och analyseras med fokus på positioneringar i narrativer. I avsnittets avslutande del sammanfattas analysens tillvägagångssätt mer överskådligt.

2.1 Teoretiska utgångspunkter

2.1.1 Socialkonstruktionistiskt perspektiv på identitet och berättelser

Socialkonstruktionismen har blivit ett av de ledande synsätten inom den lingvistiska teoretiseringen om identitet (De Fina & Georgakopoulou, 2012, s. 156). De Fina & Georgakopoulou (2012, s. 156) lyfter fram sociologerna Berger och Luckman som viktiga gestalter inom socialkonstruktionismen med sin syn samhället och människan: alla sociala kategorier skapas och förhandlas genom kommunikativa processer människor emellan; det sociala och det individuella står inte i motsats till varandra och ska inte förstås som två separata ting.

Socialkonstruktionismen består av ett antiessentialistiskt perspektiv som ifrågasätter tankar om sanning och verklighet. Utifrån en sådan synvinkel ska berättelser inte ses som en återgivning av vad som faktiskt har ägt rum, utan bör snarare ses som sociala konstruktioner. Berättelsers mening och innebörd produceras i kulturell och historisk kontext genom socialt samspel och verbal kommunikation. Det är snarare människors olika uppfattningar, alternativa sanningar, som produceras och reproduceras utifrån vissa kategorier och synsätt, varav vissa förekommer oftare än andra. En hierarki mellan dessa kategorier föreligger, där vissa kategorier, t.ex. ”invandrare” kan vara underordnad kategorier som ”svenskar” i det svenska samhället. Hur man ser på världen, hur den förstås, kategoriseras och beskrivs, är något som förändras över tid och görs beroende på kulturella och sociala sammanhang. (Johansson, 2005.) Johansson skriver

att ”berättelser som form av kunskap ligger på en och samma gång till grund för mänskligt socialt handlande samt att skapandet av dessa berättelser i sig också är sociala handlingar” (Johansson, 2005, s. 26). Kunskap är alltså något man inom socialkonstruktionismen anser att är socialt situerat.

Identitet har traditionellt associerats med jaget eller *självet* (the self), även om det finns en uppsjö olika definitioner av begreppet. Inom flera olika forskningstraditioner inom bl.a. lingvistik och etnometodologin har man funnit stöd i tanken om att processen vid konstruktionen av självet har stark koppling med språket och kommunikativa processer. Språket har på så sätt en stor betydelse för identiteten då man ser på självet som något som konstitueras genom social interaktion istället för något redan givet och från början existerande. Identiteten är alltså inte en enhet som man föds med eller något som individen innehar, utan något som framträder i möten med andra genom socialt, diskursivt och kommunikativt arbete. (De Fina & Georgakopoulou, 2012.) Enligt ett socialkonstruktionistiskt synsätt är identiteter multipla, de blir till i samspel i interaktionella situationer mellan människor och bildas genom förhandling (De Fina, 2011). Goldstein-Kyaga & Borgström (2009, s. 57) skriver med hänvisning till Foucault att subjektet är något människor skapar i olika diskurser och begrepp som finns i deras medvetande, vilket innebär att en samhällelig makt är integrerad i människors identitet.

2.1.2 Ett narrativt angreppssätt

Materialet som jag har valt att analysera består till största delen av personligt berättande. Man kan använda berättandet i en mängd olika syften, för att underhålla, belysa en viss poäng, motivera en åsikt eller för att skapa sociala kopplingar till andra människor. Vi kan genom våra berättelser hjälpa oss själva och även andra att förstå omvärlden och göra den mer begriplig (Johansson, 2005). Men genom berättandet producerar och reproducerar vi också olika kulturella föreställningar genom ett urval av enbart vissa händelser och berättelser (Kahlin, 2008, s. 139).

Ayometzi (2007) hänvisar till Polanyi då hon skriver att berättelser (*stories*) berättas för att skapa en poäng och för att framföra ett visst budskap, ofta med en moralisk ståndpunkt eller en kritisk bedömning av världen. Men hon menar även att berättelser används för att erkänna sin uppfattning av självet genom en uppsättning upplevelser och scenarion som personen ifråga kan, men inte behöver ha upplevt. (Ayometzi, 2007, s. 44.) Den kunskap som vi har om världen

och verkligheten som kommer fram i våra berättelser bör inte ses som en generell sanning. Människors olika uppfattningar om världen är styrda utifrån vissa specifika kategorier och perspektiv. Vårt samhälle är till stor del format efter kategorierna genus, etnicitet, sexualitet och klass. (Johansson, 2005, s. 26.)

Narrativer (narratives) är något som ibland används synonymt med berättelser. Begreppet berättelse definieras på varierande sätt hos olika berättelseforskare, vissa kräver t.ex. självupplevda händelseskildringar medan andra kan fordra en viss struktur, en underliggande värdering eller mänskliga deltagare (Norrby, 1998, s. 54-55). Eriksson (1997) delar in berättelser i tre olika kategorier: 1) *prototypiska narrativer* som består av berättelser som skildrar händelser som skett under en viss tid och på en specifik plats, 2) *generiska narrativer* som skildrar något som brukar hända och 3) *hypotetiska narrativer* som skildrar något som skulle kunna hända eller hur man tror eller önskar att en person skulle handla i en viss situation. Han har i sin undersökning om ungdomars berättande en så kallad prototypisk syn på berättande, där skildringar av en eller flera specifika och faktiska händelser som har eller verkar ha ägt rum i verkligheten och i det förflutna är villkor för berättelsen. Kahlin (2008) utgår från Erikssons definitioner men avgränsar inte berättelser till enbart prototypiska narrativer. Jag ansluter mig till Kahlins vida definition av narrativer där alla Erikssons kategorier ingår i beskrivningen. Hypotetiska narrativer återfanns dock inte bland mitt material. De prototypiska narrativerna prioriteras, men eftersom dessa används i olika stor utsträckning (hos vissa berättare inte alls) beroende på berättare och berättarstil har narrativer med starka generiska drag också inkluderats. Jag använder mig även, likt Johansson (2005, s. 34), i stor mån av det mer vardagliga begreppet berättelser, men även begreppet narrativ/narrativer används då jag syftar på berättelsers struktur och form, samt då jag refererar till resonemang som är kopplade till lingvistik.

Bruner (2002) menar att tolkningsramar skapas utifrån narrativer, som kan hjälpa oss att organisera identiteter, upplevelser och normativa förväntningar, samt att identiteter konstrueras i narrativer genom att berättaren framställer sig själv och andra personer på ett visst sätt beroende på vem det är som åhör. Han skriver: "Telling others about oneself is, then, no simple matter. It depends on what we think they think we ought to be like – or what selves in general ought to be like. [...] Our self-directed self-making narratives early come to express what we think others expect us to be like" (Bruner, 2002, s. 66). Identitetsskapandet i berättandet är på så sätt hela tiden beroende av situationen och åhörarna.

2.2 Analysprinciper

2.2.1 Narrativ analys: värdering och berättelsers poäng

Labovs och Waletskis analysmodell av berättelsers strukturella element är flitigt använd inom narrativ analys. Deras modell bygger på att berättaren ofta inleder sin berättelse med någon form av sammanfattning som besvarar frågan: Vad handlar det här om? Detta kallar de för *abstract*. Sedan orienterar berättaren lyssnaren i en sekvens som Labov (2003) kallar för *orientation*, vilket görs genom att berättaren svarar på frågorna: vem, var, när, vad? Därefter kommer en redogörelse av händelseförloppet i berättelsen förklarar vad som hände sen, vilket kallas för *complicating action*. I berättelser brukar även utvärderande satser förekomma, *evaluation*, som ger svaret på frågorna: So what? Vad är poängen? (Labov, 2003.)

Detta narrativa verktyg har fått kritik från flera håll bland annat för att den inte tar hänsyn till samspelet mellan berättare och lyssnare, samt att den kräver ett linjärt berättande med en tidsmässig ordningsföljd som berättelser inte alltid har. Det här har lett till modellen har vidareutvecklats. Den värderande delen i berättelserna, *evaluation* eller *evaluating*, som är en av de mer avgörande aspekterna i en berättelse, har fått speciellt fokus i senare narrativa studier. (Johansson, 2005.) Även jag fokuserar på värderingar i berättelserna om flytten från Finland till Sverige. Jag hoppas genom att studera berättelsernas poäng på det här sättet komma närmare vilken funktion berättelserna har för situationen och på så sätt skönja de värderingar och kulturella föreställningar berättelserna speglar. Goffman (2008) menar att en berättelses poäng kan vara att förmedla ett visst intryck av sig själv till lyssnaren, vilket kan nå genom en djupare analys. Norrby (1998, s. 73) tillägger att en poäng också kan vara att framhäva sina värderingar som befäster och förstärker den kulturella identiteten för den sociala gruppen.

Jag skiljer på *extern värdering* som enligt Johansson (2005) med hänvisning till Labov görs genom att berättaren vänder sig till lyssnaren och kommenterar berättelsen eller händelseförloppet, samt *intern värdering* som sker inom berättelsen t.ex. genom ett återgivande citat där personen som citeras för fram ett visst resonemang. Interna värderingar kan även användas för att förstärka intensiteten i en händelse genom ljud och gester, vokalförlängning, kvantifiering och repetition (Johansson, 2005, s. 192).

Norrby (1998, s. 72) menar att vad som utmärker poängen i en berättelse ofta är en tolkningsfråga och kulturstyrt. Den kan förekomma explicit som en kommentar eller knorr på slutet av berättelsen, men den kan också finnas i värderande element och vara underliggande, vilket kräver mer tolkning för att uppfattas. Adelswärd (1997, s. 212, 213) skiljer på tre olika typer av poäng, vilka hon kallar *berättelsepoäng*, *berättarpoäng* och *underliggande poäng*. Berättelsepoäng är lätt att förstå, likt en poäng i en skämtsam historia, ligger på ytan och är medveten hos berättaren. Berättarpoängen är kopplad till självrepresentation och har att göra med själva berättaren, och en bestämd sådan, liksom berättelsens kontext, till skillnad från berättelsepoängen som har mer att göra med berättelsens innehåll. En sådan poäng kan på så vis vara mer omedveten, trots att en berättelse också mer medvetet kan ha syftet att måla upp en bild av sig själv. Den underliggande poängen, eller moralisk poäng som Adelswärd (1997, s. 214) också kallar det, är förknippad med ”kulturella innebörder”.

2.2.2 Positioneringar

Enligt Hornscheidt & Landqvist (2014 s. 140) var det Davies & Harré (1990) som myntade begreppet positionering och gjorde skillnad på den position som talaren tillskriver sig själv (utifrån t.ex. jag eller vi), det vill säga *reflexiv positionering*, och den position som talaren ger andra (utifrån t.ex. dig, ni eller de), det vill säga *interaktiv positionering*. Davies & Harré (1990) skapade begreppet ”positioning” med utgångspunkt från synen på individen som ständigt skiftande beroende på i vilka diskursiva praktiker som personen deltar i.

[...] Who one is is always an open question with a shifting answer depending upon the positions made available within one's own and others' discursive practices, and within those practices, the stories through which we make sense of our own and others' lives (Davies & Harré, 1990, s. 46).

Deras uppmärksamhet riktas inte mot personlig identitet, utan de tänker sig att personlighet eller individualitet är en produkt av diskursiva praktiker och kan på så sätt undersökas som multipla identiteter (Davies & Harré, 1990, s. 47).

Social positionering används som en samlad benämning på olika analysmetoder av identitet, vanligtvis där man har en maktkritisk infallsvinkel (Landqvist, 2014, s. 87). Det är vanligt att samtalsanalytiska undersökningar av positioneringar försöker synliggöra diskursroller som uppstår i interaktionen och relaterar dessa roller till normer, samt att ”undersöka hur människor

i en viss verksamhet i samtal med andra identifierar sig med någon viss grupp, och hur det kommer till uttryck i kommunikativa aktiviteter” (Landqvist, 2014, s. 88). Förutom social positionering brukar man även tala om institutionell positionering. Hornscheidt & Landqvist (2014) använder social positionering för innebörder som har uppkommit till följd av sociala strukturer, t.ex. ras, funktionshinder och genus, medan de med institutionell positionering syftar på den variation mellan olika roller som personer intar i olika sammanhang, t.ex. på jobbet och hemma. Det är främst social positionering som kan ha en diskriminerande effekt på grund av hierarkiskt ordnade system i samhället, men även institutionell positionering kan verka rangordnande mellan t.ex. chefsposition och positionen som anställd. (Hornscheidt & Landqvist, 2014, s. 137.)

Språket har en central roll i positioneringen. Både språkets stil, t.ex. formell eller ledig, och olika språkhandlingar som uttrycker t.ex. beröm eller kritik kan bidra till att en positionering aktualiseras. En vanlig utgångspunkt för ett förhandlande kring roller och positioner i talat material är ofta användning av *vi* och *de* och olika typer av benämningar, det vill säga *socialt deixis* (Hornscheidt & Landqvist, 2014, s. 144, 158). Övriga språkdrag som enligt Hornscheidt & Landqvist (2014, s. 157 f.) är värda att titta närmare på då man analyserar positioneringar är bl.a. *diskursiv deixis* som refererar till andra sammanhang och diskussioner (t.ex. en vän berättade för mig), olika *verb* och *verbformer* (t.ex. aktiva, passiva, statiska föränderliga, materiella, mentala och verbala), *modalitet* (t.ex. ju och nog), *negationer* (t.ex. inte och aldrig), *inskränkande adverb* (t.ex. bara och också) och *värdeomdömen* (t.ex. adjektiv). I alla personliga berättelser är berättaren tvungen att positionera sig i förhållande till lyssnaren, dessutom måste man som berättare också positionera sig till den man var vid den tidpunkten för händelsen som skildras (Adelswärd, 1997, s. 224). Identitet kan tänkas göras relevant i samtal och genom kontrastaterande positionerar bland de som talar med varandra, både gentemot deltagarna i samtalet och gentemot den rådande samtalssituationen (Davies & Harré, 1990).

Bamberg har enligt De Fina och Georgakopoulou (2012) haft ett stort inflytande på positioneringsanalys genom sitt interaktionella perspektiv på positioneringar. Hans tanke är att förflytta intresset för positioneringar mot en analys som är inriktad på jaget och identiteten i *interaktionen* då man berättar en berättelse. Enligt ett sådant perspektiv anser man att människor väljer sina positioner, man kan göra motstånd mot dem och man kan återanvända dem genom berättelser och interaktion. Bambergs sätt att studera identitet är inriktad på hur människor använder sig av berättelser för att skapa identiteter (De Fina & Georgakopoulou, 2012).

Bamberg (1997) anser att processen i vilken positioneringen äger rum sker på tre olika nivåer. Dessa nivåer formuleras genom tre frågor: 1) Hur är karaktärerna i berättelserna positionerade i relation till varandra inom de händelser som skildras? 2) Hur positionerar berättaren sig själv i förhållande till lyssnaren/publiken? 3) Hur positionerar berättaren sig själv i förhållande till sig själv? Den första nivån kan förklaras som ett sätt att analysera hur karaktärerna inom berättelsevärlden är konstruerade utifrån termer som t.ex. protagonister, antagonister, förövare eller offer. Den här typen av analys är inriktad på de lingvistiska aspekterna av hur en person inom berättelsen markeras som t.ex. handlande agent eller en central karaktär som är (hjälp)lös påverkad av yttre faktorer. Den andra nivån handlar om hur berättaren positionerar sig i förhållande till den som lyssnar, vilket kan ske genom att berättaren t.ex. föreslår hur man skulle kunna handla i en viss situation eller försöker försvara sina handlingar för lyssnaren. Den här nivån kommer i uttryck i interaktionen mellan berättaren och lyssnaren, det vill säga utanför själva berättelsen. På den tredje nivån undersöker man hur språket används för att positionera sig i förhållande till sig själv i en större kontext, utanför själva berättelsesituationen. Här handlar det om hur man som berättare vill bli förstådd av lyssnaren. (Bamberg, 1992, s. 337.)

2.2.3 Sammanfattning av metod

Först görs ett noggrant urval bland materialet där mindre sekvenser av narrativ karaktär och med gemensamma övergripande teman (språk, tillhörighet, identitet och etnicitet) plockas ut ur intervjuerna. Denna excerpering görs utgående från Erikssons (1997) syn på berättelser eller narrativer, där jag har tagit fasta på de innehållsliga, funktionella och interaktionella villkoren för han redogör för, men med en något vidare definition. De sekvenser jag har valt ut ska därmed i huvudsak skildras som en eller flera specifika och faktiska händelser som har eller verkar ha ägt rum i verkligheten och i det förflutna, men vissa sekvenser innehåller också starka generiska drag. Dessutom ska berättelsen ha en poäng. De prototypiska och generiska berättelserna har valts ut efter de ämnen som avhandlas i intervjuerna och är kopplade till frågor om bland annat språk, tillhörighet, identitet och etnicitet. Rubrikerna i analysavsnittet åsyftar de teman som är relevanta för exemplen i fråga, men bör inte ses som en avgränsning i fråga om material och innehåll eftersom det som behandlas ofta går in i varandra. Etniska benämningar och beskrivningar är exempelvis föremål för flera berättelsesekvenser i analysen än de som är placerade inom just den kategorin.

För att synliggöra de mer underliggande poängerna har jag behövt inkludera vissa passager utanför berättelsernas strukturella form som kan vara av vikt för narrativens innebörd eller budskap. Därför finns ibland sådant som står utanför narrativerna, även om det, som Norrby (1998, s. 72) poängterar, ofta är svårt att urskilja var en narrativ exakt börjar och slutar. Ibland har jag inkluderat detta i transkriptionen, medan berättelserna ibland enbart kontextualiseras i analysstexten.

Efter den tematiska uppdelningen görs en närläsning av berättelsesekvenserna. Även om jag använder mig av begrepp tagna från Labovs analysmodell är det inte berättelsernas struktur jag har för avsikt undersöka, dessa fungerar mera som en grund som hjälper mig att tala om narrativen och föra analysen framåt. De evaluerande elementen, eller den utvärderande delen enligt Labovs strukturelement, har dock varit en del av narrativerna som jag ägnat större intresse åt. Analysen fokuserar ändå mestadels på olika språkliga handlingar som berättarna använder sig av i berättelserna för att uttrycka värdering och olika positioner. De sociala positioneringar som informanterna gör undersöks särskilt med fokus på språkhandlingar som pronomenväl, etniska benämningar och andra benämningar för karaktärer som förekommer i berättelserna, vilka adjektiv som kopplas till dessa, adverb och negationer. Också övriga språkhandlingar där man kan uppfatta en värdering lyfts fram.

Bambergers modell används för att särskilja på vilka olika nivåer som positioneringarna görs. På den första nivån ställer jag frågorna: *Vilka karaktärer förekommer i berättelsen? Hur beskrivs de och vad gör de? Hur positioneras de i förhållande till varandra inom berättelsen?* På den andra nivån diskuteras frågan: *Hur positionerar berättaren sig själv i förhållande till lyssnaren?* På den tredje och sista nivån behandlas det som annat kan sägas om positioneringar utanför den lokala kontexten, det vill säga utanför intervjusituationen. Genom att titta på hur berättarna positionerar sig själva och andra personer som förekommer i berättelserna, hur berättarna positionerar sig i förhållande till lyssnaren (intervjuaren) och till sig själva och andra enligt Bambergers modell, hoppas jag kunna komma närmare narrativernas mer implicita innebörder för att skapa mig en uppfattning om hur identiteter konstrueras i berättelserna.

3 Material

I det här avsnittet redogör jag för materialets insamling, informanternas bakgrund och de transkriptionsprinciper jag tillämpat i överföringen från tal till skrift.

3.1 Beskrivning av materialet

Materialet jag använder mig av i den här avhandlingen är en del av ett insamlingsprojekt kring finlandssvensk migration som gjorts av Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS). Hösten 2016 gjordes ett fältarbete i Stockholm var arkivarierna Susanne Österlund-Pötzsch och Yrsa Lindqvist intervjuade ett 20-tal finlandssvenskar som bosatt sig i Stockholm. Ur detta material har jag plockat ut sju intervjuer med sammanlagt tio informanter. Materialet består av halvstrukturerade intervjuer där samtalet mellan intervjuaren och informanten/informanterna bygger på ett och samma frågeformulär som alla har fått ta del av på förhand. Informanterna får dock utrymme för utsävningar ganska fritt och ofta liknar intervjuerna mer ett samtal där intervjuaren upplevs som en av samtalsdeltagarna.

3.2 Informanter

Informanterna består av en brokig skara med stor variation gällande bakgrund, men har alla svenska som modersmål och är uppväxta på en eller flera finländska orter, även om nästan alla av de jag valt ut till min avhandling kommer från Österbotten. Tabellen nedan redogör för informanternas pseudonymer, födelse- eller uppväxtort (beroende på vad som angetts), födelseår, tidpunkt för flytten och i vilka exempel de förekommer.

Figur 1. *Informanter ordnade enligt tidpunkt för flytt*

Pseudonym	Födelse- /uppväxtort	Födelseår	Tidpunkt för flytt	Exempel
Erik	Övermark	1941	1950-tal	7, 9, 18
Rolf & Majvor	Kronoby, Närpes	1944, 1948	1960-tal	2, 6, 17
Anders & Christina	Pedersöre	1968, 1966	1980-tal	4, 5

Lisbeth	Kronoby	1970	1990-tal	3, 14
Tina	Nykarleby	1983	2000-tal	1, 16
Sara	Pargas	1984	2010-tal	8, 11, 15
Bosse & Sonja	Pedersöre	1954, 1959	2010-tal	10, 12, 13

Samtliga informanter har tillskrivits pseudonymer och även namn på närstående har bytts ut eller exkluderats för att skydda deltagarnas integritet. Berättelser som innehåller personlig information eller på andra sätt avslöjande uppgifter som lätt kan kopplas till specifika personer har helt och hållet uteslutits från materialet. Målet i urvalsprocessen var att inkludera informanter med så bred och jämn spridning som möjligt, speciellt gällande bakgrundsfaktorer som uppväxtort, ålder och tidpunkt för utflyttningen. Detta har inte helt och hållet uppfyllts i och med att vissa intervjuer saknade den typen av narrativa sekvenser som erfordras för en sådan här undersökning. Alla utom en av informanterna är därmed födda eller uppvuxna på en österbottnisk ort, men flera av informanterna har bott på andra finländska orter innan flytten, bland annat i och med studier.

3.2 Transkriptioner

De auditiva inspelningarna har överförts till skrift genom transkriptioner som till stor del efterliknar talspråk, men som ändå ska uppfattas som relativt lättläsliga. SLS som har gjort inspelningarna har även bidragit med grova transkriptioner på en del av materialet, vilka jag har använt som bastranskriptioner i början av arbetsprocessen. Dessa har sedan omarbetats enligt CA-metod eftersom jag inte enbart analyserar *vad* som sägs utan också *hur* det sägs. I dessa mer detaljerade transkriptioner har jag till största del utgått från Norrby (2004, s. 98-99), men vissa symboler har även kompletterats med de principer som Eriksson (1997) använder (framförallt markering av röstförställning) och anpassats till mina analyser. De drag, t.ex. emfas, ljudstyrka och längd, som markeras i transkriptionerna gäller så till vida endast sådant som avviker från det normala i talet. Under analysarbetet har jag genomgående jobbat med transkriptionerna och ljudinspelningarna parallellt med varandra, vilket är något som både Norrby (2004) och Eriksson (1997) förespråkar. Man bör inte se på transkriptionen som det huvudsakliga materialet, utan mer en som en tolkning eller en variant av samtalet och som aldrig helt och hållet kan bli fullständig (Norrby, 2004, s. 93). Den som talar markeras med

namn i exemplet, men intervjuaren markeras endast med versalen "I". Nedan redogör jag för de symboler som används i översättningen av tal till skrift.

Figur 2: *Transkriptionsprinciper*

(.)	paus
otroligt	emfatiskt tryck, stryks under
otro:ligt	förlängning av föregående ljud
väl-	avbrutet ord
[jaha]	överlappande tal
=	latching (sammanbundna yttranden, utan paus)
°otroligt°	sägs med svagare röst än normalt
+otroligt+	sägs med starkare röst än normalt
SKRATT	alla skrattar
SKRATTAR	talaren skrattar
otroligt	framförs med röstföreställning
^h otroligt ^h	sägs skrattande
hh	utandning
.hh	inandning
(otrolig)	osäker transkription
<det är otroligt>	snabbare takt än normalt
>det är otroligt<	långsammare takt än normalt
>>	repliken fortsätter (används vid samtidigt tal)
↑	stigande ton
→	fortsättningston (det kommer mer)
?	frågeintonation
↓	fallande ton
BULLER	metakommentarer med versaler

4 Analys av migrationsberättelser

Detta avsnitt utgörs av själva undersökningen av de finlandssvenska migranternas berättelser genom 18 mindre sekvenser som presenteras enligt specifika teman och ämnen. Varje del avslutas med en sammanfattning som mer ingående diskuterar resultatet av de analyserade berättelserna och sätter dessa i närmare förhållande till varandra.

4.1 Formell tillhörighet genom medborgarskap

Många av informanterna uppger att de har dubbelt medborgarskap. Vad som sällan framkommer i dessa berättelsesekvenser är att flera av informanterna även har varit bosatta i andra länder. Vissa säger sig ha planer att flytta utomlands i framtiden och vissa har tankar på att flytta tillbaka till Finland. Det här är också faktorer som kan inverka på den nationella identiteten och synen på den etniska tillhörigheten. I det här avsnittet behandlas berättelser med ämnen som är kopplade till tillhörighet och medborgarskap.

4.1.1 När det gäller hockeyn blir alla avslöjade

Det är inte ovanligt att ishockey, och ibland även andra sporter, används som exempel för att visa tillhörighet och samhörighet till sitt hemland. I de två följande exemplen kan man se hur etnicitet konstitueras genom ishockey och hur detta görs genom nationella indelningar (Finland vs. Sverige). Att lyfta fram just ishockey är något som självmant görs bland informanterna, det är alltså inte något som intervjuaren specifikt efterfrågar. Det som är speciellt intressant är att diskussionen om ishockey i båda intervjuerna uppstod i och med samtal om medborgarskap. Både Majvor och Rolf, samt Tina har dubbelt medborgarskap och berättelserna fungerar som ett slags förtydligande av vad detta kan innebära. Tina uppger att hon formellt är både svensk och att hon är finsk, orsaken till att hon valde ett dubbelt medborgarskap var för att kunna rösta i riksdagsvalet eftersom hon jobbar och betalar skatt i Sverige. Men hon menar att hon ”identitetsmässigt” inte ser sig själv som svensk utan definierar sig mest som österbottning.

Exempel 1: *Ja hejar absolut int på sverige i ishockey*

1 Tina: >(fö e va ju såde en nästan som)< slentriangrej när vi va yngre
2 att folk va nästan såde antisverige liksom

3 I: ja
 4 Tina: o he ja definitivt int fö e känns ju barockt i o me att ja
 5 bor o lever här då kan ja ju int liksom vara mot de landet>>
 6 I: [.ja .hja ja ja]
 7 Tina: som ja bor i
 8 I: ja
 9 Tina: eh mene siter nog hårt att jag sku böri hej på svärji i na (.)
 10 I: ja
 11 idrott(.)ja kan hej ja hejar absolut int på sverige i ishockey>>
 12 I: ja [ja
 13 möjligen kan jag liti hej på dem i nånting som int finland har
 14 en chans i
 15 I: fotboll SKRATTAR
 16 Tina: [typ] SKRATTAR
 17 såde kan ja pity-hej på sverige men att nä så ja>>
 18 I: [ja]
 19 Tina: har no int direkt na svensk identitet men ja har definitivt int
 20 na såde antisvenska (.) >>
 21 I: nä
 22 Tina: känningar heller så

Exemplet ovan är av mer generisk karaktär och förklarar mer ett allmänt tillstånd istället för att skildra en specifik händelse, men den framställs ändå som att det är något som har skett i det förgångna ”förr när vi var yngre” och innehåller värderande element som är värda att titta närmare på. Tina beskriver en negativ attityd gentemot Sverige ”folk va nästan som såde antisverige”, vilket hör samman med yttringen ”e va ju som nästan såde en slentriangrej”. Hon är dock försiktig med att uttrycka den negativa attityden som om den kom direkt från henne. Först använder hon pronomenet ”vi” då hon anger när berättelsen utspelar sig. Vilka andra som ingår i detta ”vi” är oklart, det kan handla om hennes umgängeskrets eller finlandssvenskar överlag. Senare tar hon ett större avstånd genom att ersätta subjektet med ”folk”. Ändå antyder hon något slags ansvar i och med inledningen ”e va ju som nästan såde en slentriangrej”, där hon syftar på att en sådan inställning var något man inte reflekterade över desto vidare, det skedde slentrianmässigt. Redan här kan man alltså se en värdering som indirekt visar på en insikt hos henne som person.

I den evaluerande delen använder Tina värderande uttryck för att markera ett starkt avståndstagande till den negativa attityden som hon tidigare beskrivit. Hon använder adjektiv som ”barockt” och förstärker negationen med ord som ”ju” och ”definitivt (int)”. I detta avståndstagande är Tina själv subjektet och använder pronomenet jag (”ja”). Norrby (1998, s. 291) skriver att det är mycket möjligt för en berättare att presentera en viss bild av sig själv som karaktär inom berättelsen, på samma gång som berättaren externt, utanför berättelsen, motsätter sig den här bilden. Eriksson (1997) har visat det här med sin undersökning om ungdomars

berättande, där vissa berättare tenderar visa upp en starkare självmedvetenhet då de reflekterar kring sitt tidigare, ibland felaktiga, handlande. Det här kan man jämföra med Tinas berättelse om den attityd som fanns i hennes omgivning förr då hon var yngre, som man då inte reflekterade över men som hon idag har blivit medveten om och nu tar avstånd ifrån. På så sätt fungerar berättelsen för att visa en personlig utveckling vilket i sin tur skapar en positiv självbild.

Tina tillägger att hon ”absolut int hejar på sverige i ishockey” för att specificera sin syn på sin egen tillhörighet. Crolley & Duke (1996) menar att sport, med en fotbollsmatch som exempel, möjliggör för nationsmedlemmar att på ett mer tydligt sätt åskådliggöra nationen som spelarna på planen representerar, och på så sätt få den nationella identiteten bekräftad. Eftersom Finland internationellt sett varit mer framgångsrik i ishockey än i andra sporter kan just det användas som identitetsmarkör för den finska nationen. Att Finland och Sverige, åtminstone på finskt håll framställs som rivaler i ishockeysammanhang skapar ett spännande förhållande mellan länderna. Här förväntas man som åskådare och medborgare välja sida. Att det här lyfts fram i diskussioner kring nationalitet och tillhörighet är då inte så konstigt, etniciteten eller nationaliteten kan alltså konstitueras genom sport. Tinas yttrande i slutet på exemplet är dock intressant: ”möjligen kan jag liti hej på dem i nånting som int finland har en chans i”. Intervjuaren utvecklar hennes svar genom att föreslå fotboll som en sådan sport, vilket Tina accepterar med ”typ”. De båda skrattar i och med detta vilket antyder att det finns en gemensam förståelse om Finlands prestationer i fotboll som något humoristiskt, i jämförelse med Sveriges. Dock avser Tina ett rätt så oengagerat stöd, vilket man förstår i och med uttrycket ”pityhej” som syftar på att hon endast hejar på dem på grund av medlidande eller sympati. I slutet av exemplet förtydligar Tina berättelsens poäng genom att sammanfatta att hon inte har någon svensk identitet, men att hon definitivt inte heller känner sig negativt inställd mot Sverige.

Tinas sätt att ordna Finland och Sverige i rang enligt vem hon hellre hejar på i ishockey kan liknas med Rolf och Majvors sätt att se på saken. Rolf säger skämtsamt att deras dubbla medborgarskap är praktiskt då man tittar på en hockeymatch eftersom de ”vinner jämt” när Finland och Sverige spelar mot varandra. Trots att han normalt håller på Finland kan han om de förlorar hänvisa till sitt svenska medborgarskap. Samtalet fortsätter med berättelsen nedan.

Exempel 2: *Du är första människan som jag hört säga det att håller på Sverige*

- 1 Rolf: man blir avslöjad när de gäller hockey (.)
2 I: [jättegod mm]
3 Rolf: när de gäller hockeyn så blir alla avslöjade

4 I: ja ja
5 Majvor: de blev ja väldigt förvånad en gång när ja prata me tala me
6 en väninna hon är väldigt tydligen inte så intresserad men hon
7 kommer ju nästan samma ställe som
8 Rolf: [från] närpes
9 Majvor: [jaa] så sa ja ba nånting
10 va håller du jag håller ju på sverige sa va+
11 I: SKRATT
12 Majvor: [o sa] ja du e första människan som ja hört säga de
13 att håller på sverige som kommer från finland jo: ja
14 I: [SKRATT]
15 Majvor: har ju bott här så länge o mina barn är födda här ja sa de
16 är mina me sa ja men ja skulle inte komma på idén även om ja
17 skulle försöka tänka om

Majvor skildrar ett samtal mellan sig själv och en väninna som en utveckling på Rolfs yttrande ”när det gäller hockeyn blir alla avslöjade”, vilket fungerar som ett abstract eller ett intro för denna berättelsesekvens. Tidpunkten för händelsen anges inte, ändå framställs händelsen som att den faktiskt har inträffat på riktigt i och med att Majvor uttryckligen säger att det har skett i ett förflutet ”en gång” (rad 5), samt hennes användning av preteritum förutom i direkt anföring. Majvor inleder händelsen med en extern värdering ”blev ja väldigt förvånad”, då den inte är en del av händelsen utan uppfattas som en kommentar över händelsen riktad mot intervjuaren. En andra karaktär i berättelsen presenteras som ”en väninna” och åhöraren får veta att denna har samma eller liknande ursprung som berättaren.

Det är oklart om Rolf var delaktig i situationen som skildras, men det är tydligt att han genast vet vad det är fråga om då han tillägger information som specificerar väninnans ursprung. Att hon inte är så intresserad är något som Majvor påpekar och man kan urskilja en extern värdering även här i och med adverbet ”tydligen” tillsammans med negationen ”inte” (rad 6). Det är intressant att väninnans avsaknad av intresse nämns tillsammans med fakta om hennes ursprung och binds ihop genom ”men” i ”tydligen inte så intresserad men hon kommer ju nästan från samma ställe”. Man kan utläsa en förväntning från Majvors sida, också i och med modalt satsadverbial ”ju” (rad 7), att ett intresse för hockey borde kongruera med det faktum att hon är från Finland. Det här är en viktig utgångspunkt för berättelsen då hon fortsätter med att återge ett samtal kring detta. Dialogen framförs genom direkt anföring och väninnans repliker återges ur dennas perspektiv med pronomenet ”jag” och tillför en närvaro samt dramatik i skildringen. Här framkommer ett flertal interna värderingar från Majvor riktade till väninnan i berättelsevärlden. T.ex. yttringen ”va” återges som ett utrop med förhöjd röstvolym och uppfattas som en reaktion på något ytterst överraskande.

Majvor positionerar sig inte explicit tillsammans med sin väninna, men nämner gemensamma faktorer som bidrar till ett jämförande mellan dem i berättelsen. De är båda ursprungligen från Finland men har bott länge i Sverige och har även barn som är födda där. Att de då inte båda hejar på Finland i hockey är något skiljer dem åt och bryter mot de förväntningar som ställs. Denna värdering förstärks internt i och med berättelsens slut: ”jag skulle inte komma på idén även om jag skulle försöka tänka om”, vilket markerar ett kraftigt motstånd till väninnans värdering. Här kan man alltså se hur Majvor och Rolf kopplar ihop etniciteten med vissa kulturella egenskaper. Eftersom detta händelseförlopp skildras i nära anslutning till Rolfs yttrande i början ”när de gäller hockeyn så blir alla avslöjade” (rad 3) kan en funktion hos berättelsen vara att illustrera ett exempel på någon som blir ”avslöjad”. Att denna berättelse uppstod i samtalet kring medborgarskap pekar på att de med avslöjad syftar på något som har med detta att göra. Ordvalet antyder att något är dolt, att vara en sann finländsk medborgare kan kanske vara något mer utöver det som står på pappret och istället något mer kulturellt betingat, t.ex. sport. Det finns således en underliggande poäng där paret uttrycker sina värderingar om vad som innebär att vara riktiga finländare.

4.1.2 Och så visar jag pappret

Att medborgarskapet inte framhävs som något som visar på sann tillhörighet kunde vi se i föregående avsnitt, där kulturell tillhörighet som vem man hejar på i ishockey betonas som mer betydelsefullt. Också i följande exempel, som är taget ur en intervju med Lisbeth som flyttade till Stockholm på 1990-talet från Kronoby, framställs nationalitet och medborgarskap som mindre viktigt i jämförelse med faktorer som språk och modersmål. Ändå används medborgarskapet som ett slags bevis på nationaliteten. I exemplet nedan beskriver Lisbeth en händelse som senare fick henne att skaffa svenskt medborgarskap utöver sitt finska.

Exempel 3: *Sak samma nationalitet jag pratar ju ändå det språket*

1 Lisbeth: ja va: arbetslös ett tag öh föpå nittitalet och så tänk- jamen
 2 I: [ja]
 3 Lisbeth: kan ju bli va hettere (.) väktare (.) typ på arlanda o sådär eh
 4 I: [ja]
 5 Lisbeth: och så ringde jag dit och ja ba vad ska ja göra dom ba nämen (.)
 6 har du svensk medborgarskap? ja ba näe j[†] jag har fin öh finsk
 7 men ja är finlandssvensk så ja pratar för de va de som va fö >>
 8 I: [mm]
 9 Lisbeth: man måste prata svenska och ja ba ja har de som modersmål men >>
 10 I: [mm] ja
 11 Lisbeth: dom ba de gör inge de ^hspelar ingen roll du måste va svensk^h

12 I: SKRATTAR
 13 Lisbeth: ja ba .hh så de är också en såndär byråkrati jag menar >>
 14 I: [ja precis]
 15 Lisbeth: sak samma nationalitet jag pratar ju ändå det språket som jag
 16 I: [ja] [ja]
 17 Lisbeth: ska som njä men (.) jag blev aldrig väktare så att o ja behöll >>
 18 I: [ja] [nä]
 19 Lisbeth: så ibland när folk ba *aah du är finne* ja ba näe jag är
 20 finlandssvensk och förresten är ja faktiskt också svensk
 21 o så visar jag pappret SKRATT

Lisbeth inleder utan annonsering med att redogöra för berättelsens omständigheter, att hon var arbetslös och sökte jobb, samt för tidpunkten ”på nittioalet”. Händelseförloppet utgörs till stor del av en återgivande dialog ur ett telefonsamtal mellan henne och ”dom”, det vill säga någon på Arlanda som hon kontaktade angående ett jobb. Också i flera andra berättelsesekvenser i detta material kan man se att pronomenet ”dom” används om personer med maktposition eller i samtal med personer från myndigheter eller andra mer formella samtal. I det här fallet är det tydligt att hon befinner sig i underläge, det är någon som bestämmer över henne.

Lisbeth använder direkt anföring med pronomen och ”ba” (bara), t.ex. ”ja ba” (rad 5) och ”dom ba” (rad 5) för att återge dialogen mellan henne och personen på Arlanda. Detta tillför närvaro i berättelsen. Lisbeth positionerar sig själv som finlandssvensk i berättelsevärlden och motparten nekar hennes jobbansökan eftersom man måste ha svenskt medborgarskap. Detta återges skrattande, antingen för att markera att det inte tagits så allvarligt eller för att lätta upp stämningen. Hon lägger också till en suck eller inandning (rad 13), det är svårt att tyda om detta är en intern eller extern värdering då den både fungerar som ett uppgivet svar inom samtalet med Arlanda, och som ett värderande element över själva situationen. Senare vänder hon sig dock tydligt till lyssnaren med en extern värdering: ”sak samma nationalitet jag pratar ju ändå det språket som jag ska”. Här kan man urskilja en viktig berättarpoäng, genom att uttrycka sin åsikt angående nationalitet och medborgarskap lyfter hon fram språket som den viktigaste aspekten. Berättelsen avslutas med upplösningen ”jag blev aldrig väktare”.

Lyssnaren får aldrig veta orsaken till kravet på svenskt medborgarskap som anges i berättelsen. Inom berättelsevärlden gör Lisbeth själv kopplingar till språket, vilket avfärdas av motparten i det återgivna citatet. Att Lisbeth inom berättelsen utmärker sin position som finlandssvensk är viktigt eftersom det genom benämningen ”finsk” inte framgår att hennes modersmål är svenska. Karaktären som Lisbeth talar med i berättelsen avvisar henne ändå: ”det spelar ingen roll” och ”du måste va svensk”. Att vara svensk framställs alltså i det här sammanhanget med hänvisning till medborgarskap och inte till att vara svenskspråkig. Externt gör Lisbeth senare också

kopplingar till formella eller juridiska orsaker i och med yttringen ”sändär byråkrati”. Här kan man avläsa en negativt laddad värdering gentemot byråkratin och den mentalitet som värdesätter sådant framför språkliga faktorer.

I slutet av exemplet kan man se en evaluerande kommentar till detta som är av mer generisk karaktär. Lisbeth beskriver hur hon brukar göra då någon ibland reagerar över att hon är finne. Här poängterar hon sin finlandssvenskhet genom att säga att hon ”faktiskt är finlandssvensk” och dessutom ”faktiskt också svensk” enligt pappret, det vill säga medborgarskapet som hon hänvisar till. Hon gör därmed också motstånd till den etnifiering som positionerar henne inom kategorin ”finne”. Ett sådant motstånd är något som inte är en ovanlig företeelse i detta material. Att vara finne anses bland de flesta av informanterna samma sak som att vara finskspråkig, en distinktion som det av flera berättelser framkommer att inte uppfattas på samma sätt av många infödda svenskar. Benämningarna ”finlandssvensk” och ”svensk” anger en närmare koppling med det svenska språket. Genom att förtydliga sin position genom de korrekta benämningarna beskrivs hennes etnicitet mer detaljerat och överensstämmer kanske bättre med sin självbild och identitet. Det svenska medborgarskapet framställs i skildringen som ett bevis som kan användas som stöd i situationer där någon påstår att hon är finne. Även om Lisbeth i själva narrativen antyder att medborgarskapet är irrelevant för den egna tillhörigheten visar hon med sin berättelse att det kan ha stor betydelse för omgivningens sätt att betrakta hennes nationalitet.

4.1.3 Sammanfattning

I de två första exemplen används ishockey som ett slags sätt att förhålla sig till sin finländska identitet, en diskussion som uppstår i båda intervjuerna i samband med intervjuarens frågor om medborgarskap. Det här uppstår trots att informanternas bakgrund skiljer sig markant. Rolf och Majvor hör till den äldsta åldersgruppen, födda under 1940-talet och har bott i Sverige i över femtio år. Tina tillhör den yngsta gruppen av informanter, född på 1980-talet och flyttade till Sverige år 2007. Etnicitet konstitueras i samtalen genom att beskriva vem de hejar på i ishockey, en sport som är speciellt utmärkande för den finländska kulturen. Här delas etnicitet enbart in enligt de nationella kategorierna, Sverige och Finland, eftersom det är just dessa kategorier som tävlar mot varandra. Den finlandssvenska kategorin som annars är ett relevant ämne i samtalen behandlas inte alls i dessa sammanhang. I informanternas berättelser och yttringar framställs vem man hejar på i ishockey som något mycket mer relevant för den finländska identiteten än vilket medborgarskap man har. Ändå förhåller sig inte informanterna fientligt gentemot den andra gruppen, utan beskriver det dubbla medborgarskapet mer som en rikedom. Istället för att

poängtera gruppernas rivalitet ordnar informanterna dem hierarkiskt enligt vilket lag de hellre håller på och skapar på så sätt en slags metafor för vad etnicitet och kulturell tillhörighet kan innebära.

I det senare exemplet som anger varför informanten sedan valde att skaffa dubbelt medborgarskap framställs språket som en viktigare aspekt för den egna tillhörigheten än de juridiska och byråkratiska faktorer som medborgarskapet innefattar. I Lisbeths berättelse framkommer att den etniska identiteten och tillhörigheten måste förtydligas genom benämningen ”finlandssvensk” eftersom benämningen ”finsk”, som här används i betydelsen finskt medborgarskap, inte ger en fulländad bild av hennes nationella identitet. Henning-Lindblom (2012, s. 95) efterfrågar en ny språklig benämning för en gemensam nationell identitet som inkluderar såväl kultur som språk och etnicitet. På finska används samma term för såväl finskspråkiga som finländare (suomalainen) på samma sätt som ordet ”svensk” ofta används om både svenskspråkiga och ”svenskar”. Att införa en term som inte likställer sanna nationsmedlemmar och majoritet-/ursprungsbefolkning kunde vara ett steg mot verklig mångkulturalism, menar hon. Benämningen finlandssvenskar syftar både på ursprungslandet och på den språkliga bakgrunden, vilket Lisbeth i exemplet kompletterar med i samband med angivelser kring nationalitet och medborgarskap där den språkliga faktorn inte framkommer. Medborgarskapet används däremot som ett lagstadgat bevis och ett faktum för den formella etniciteten och framställs också som mer relevant i omgivningens ögon.

Att juridiskt tillhöra flera länder är något som möjliggjordes långt efter att flera av informanterna bosatt sig i Sverige och framhävs också i migrationsberättelserna som något som inte alltid varit självklart. När lagen om dubbelt eller multipelt medborgarskap trädde i kraft 2001 uppstod en livlig debatt i Sverige där vissa bland annat ansåg att det endast går att känna tillhörighet till ett land (Gustafson, 2005). Vissa ansåg att integrationen till det nya hemlandet kunde påverkas negativt, medan andra menade att tillhörighet kan verka på olika sätt: ”an important line of argument distinguished between different kinds of belonging, often associating the sending country with emotional belonging and the receiving country with more instrumental ties” (Gustafson, 2005, s. 10). Men det fanns också de som argumenterade för att migranter, oavsett medborgarskap, kan känna sann tillhörighet till flera (hem)länder, vilket stämmer mer överens med dagens sätt att se på migration och tillhörighet. Utvecklingen av den mänskliga mobiliteten och den accelererande globaliseringen har skapat transnationella perspektiv som istället ser på migration som en ständigt pågående process. (Gustafson, 2005.) Det här kan man också se i de här berättelserna där dubbelt medborgarskap framhävs som en

rikedom. Det framkommer att andra faktorer, så som vem man hejar på i ishockey, har större betydelse för känslan av tillhörighet än vilket medborgarskap man har.

4.2 Etniska benämningar och beskrivningar

Huruvida man väljer att kategorisera sig enligt en viss etnisk benämning eller göra motstånd till en kategori kunde man se exempel på i föregående avsnitt (speciellt i exempel 3). I denna del tittar jag närmare på några berättelser där de etniska benämningarna och beskrivningarna av dessa är mer centrala samtalsämnen. I de exempel som presenteras i det här avsnittet kan man se hur informanterna kategoriserar och beskriver sig själva, kategoriseras och beskrivs av andra och ordnar olika grupper utifrån vissa egenskaper. Man kan också se hur informanterna och karaktärer i berättelserna gör motstånd till vissa benämningar och beskrivningar.

4.2.1 Vi är inte annorlunda

Exempel 4 är taget ur en intervju med Anders och Christina från Pedersöre som flyttade till Sverige på 1980-talet på grund av jobb och bristande språkkunskaper. Samtalsämnet som behandlas i följande exempel handlar om den första tiden i Sverige och de byråkratiska och ekonomiska problemen som de stötte på i början.

Exempel 4: *Vi var ju inga socialfall*

1 Anders: de va nån som oj(.)som alla andra ungdomar på den där tiden som
 2 sådär blev man ju tipsad ja men ni ska gå till socialen och söka
 3 socialbidrag de va ju helt otänkbart för oss
 4 Christina:äej det kändes inte nej det kan vi inte göra nej
 5 Anders: [för vi som kom från finland socialbidrag]
 6: det var absolut inte sådana som vi ^hvi var ju inga social-
 7 socialfall^h så utan utan vi tyckte ju att det där va helt >>
 8 Christina:[näe vi va inga socialfall näe]
 9 Anders: utan nej vi gjorde på de här sättet och vi fixa ju de

Anders börjar med att orientera lyssnaren genom att ange en anonym karaktär ”nån” (rad 1) och hänvisar till en viss tid ”på den där tiden” (rad 1). Händelsen framförs av ett återgivande citat ”ja men ni ska gå till socialen och söka socialbidrag” (rad 2-3). Efter detta vänder sig Anders till lyssnaren med en extern värdering: ”det var ju helt otänkbart för oss”. Även Christina instämmer i detta och använder i sin värdering historiskt presens i ”nej det kan vi inte göra nej” (rad 4), som för att redogöra för sina tankegångar under händelsens lopp. Det här är alltså en

intern värdering eftersom Christinas inställning till händelsen framhävs inifrån berättelsevärlden, vilket skapar en närvaro. Hon använder sig även av en upprepning av ”nej” vilket ytterligare dramatiserar berättelsen och förstärker den reaktion hon beskriver. Anders positionerar tydligt sig själv och sin fru som finländare. Genom att definiera vad ”vi som kom från Finland” och ”sådana som vi” *inte* var, det vill säga ”socialfall” eller sådana som ansöker om socialbidrag, tillskrivs ett sådant attribut till finländare och dem själva. Att ordet absolut används i ”det var absolut inte sådana som vi” förstärker avståndstagandet från beskrivningen socialfall, något de tydligt inte vill positioneras som.

Kulturella föreställningar om finländare produceras (eller reproduceras) i och med att de anknyter sitt ursprung till motståndet att ansöka om socialbidrag. Berättelsen avslutas lyckligt med yttrandet ”vi gjorde på de här sättet och vi fixa ju det” (rad 9). En central funktion för narrativen är att avskriva sig positionen som människor i behov av hjälp, och istället framställa sig själva som ungdomar med en viss moral som fixade det själva trots att de skulle ha kunnat få hjälp. På så sätt konstituerar de en positiv självbild genom berättelsen och vägrar att framställa ett utsatt jag. De värderingar som Anders och Christina har, som framkommer i berättelsen, förklaras med hänvisning till det land de kommer från. Istället för att säga ”vi som finlandssvenskar” väljer de i det här exemplet att kategorisera sig själva som finländare, vilket är intressant. Att de har just finländskt ursprung sätts som en orsak till deras känslor angående att ansöka om socialbidrag. De gör motstånd till beskrivningen av finländare som socialfall, vilket samtidigt utmärker just Finland i förhållande till andra länder som eventuellt är behov av bidrag. Det här bygger kanske på kulturella föreställningar om Finland som ett land med liknande ekonomiska tillgångar som Sverige. Samtidigt uppger paret tidigare i intervjun att en av orsakerna till deras flytt var just en ökad ekonomisk trygghet.

Följande berättelse är tagen ur Anders svar på intervjuarens fråga ”har ni fått några reaktioner på att ni är från Finland?”. Anders berättar att han sällan tänker på att han är från Finland och menar att han har samma eller liknande bakgrund och uppväxt som sina kompisar: ”En kompis är från norrbotten, en är från västerbotten, jag kommer från österbotten”, vilket illustrerar hans sätt att se på samhörighet och tillhörighet. Denna sekvens är kanske inte det mest utmärkande exempel på en prototypisk narrativ och skulle snarare kunna ses som en anekdot än en berättelse, men kunde trots detta inte bortses i urvalet eftersom den väldigt tydligt behandlar just de kärnfrågor som avhandlingen ägnar sig åt. Trots narrativens generiska drag verkar Anders ändå skildra något som hänt i verkligheten, i det förflutna.

Exempel 5: *Nej du är inte invandrare för du är ju från Jakobstad*

1 Anders: så att på de sättet så kan ja inte riktigt känna vi känner
 2 kanske alltid att vi är nå annorlunda och ja tror inte att
 3 omgivningen reagerar på för de är flera som har sagt till mig
 4 när ja nångång såhär skoj- (.) på skoj sagt att ja jag är ju
 5 också invandrare nej men du är inte invandrare för du är ju från
 6 jakobstad säger dom
 7 I: SKRATTAR
 8 Anders: o de men alltså de är ju lite att so- svenskarna ser ju kanske
 9 int- däremot *vet dom ju väldigt lite om österbotten* och finland

Anders framställer händelsen i exemplet ovan som något som han varit med om upprepade gånger: ”de är flera som har sagt till mig” (rad 3). Tidpunkten för händelserna anges också vagt, ”nångång” som varken redogör för hur många gånger det handlar om eller när i tiden det har skett. Han använder sig ändå av direkt anföring och återger specifika yttringar: ”ja jag är ju också invandrare” och ”nej men du är inte invandrare för du är ju från jakobstad” (rad 5-6). I berättelsevärlden positionerar sig Anders explicit som invandrare, men man får ändå intrycket av att detta inte är en benämning han vanligtvis använder för att tala om sig själv. I och med att han har sagt det ”på skoj” insinuerar han dels att samtalet har förts i en inte alltför allvarsam kontext, men dels också att positioneringen han uttrycker inte är seriös. Den eller de som står för den andra yttringen i dialogen godkänner inte heller denna positionering utan använder beskrivningen ”att vara från Jakobstad” som en motsats till att vara invandrare, trots att de syftar på en stad i Finland, ett annat land.

Anders inleder exemplet ovan vänd mot intervjuaren genom att säga att de inte känner sig ”nå annorlunda”. Man kan anta att det är gentemot svenskarna han menar i och med att han nämner dessa senare. Det råder ändå en tveksamhet i det värderande yttrandet i och med ord som ”kanske”, ”int alltid” och ”tror” (rad 2). Här kan man tänka sig att det i och med intervjudiskursen finns en tanke om en förväntan på ett annorlundaskap, som styr eller påverkar. Tveksamheten kan vara ett sätt att även visa en viss solidaritet gentemot finlandssvenskar eftersom intervjuaren också är finlandssvensk. Den här solidariteten förstärks i och med det sociala deixis som används genom en indelning av *vi* och *de*. Genom att tala om svenskarna som ”de” distanserar Anders denna grupp. Vi:et som Anders använder om sig själv och sin grupp är kanske inte så annorlunda, men är inte heller helt lika som *de*, svenskarna.

Berättelsen används för att visa på omgivningens acceptans, men präglas ändå av en dubbelhet. Att vara från just Jakobstad är både det som avskiljer och det som förenar. Det svenska

ortnamnet känns kanske bekant för svenskarna, det kunde lika gärna vara en stad i Sverige (tänk t.ex. Jakobsberg, Karlstad, Kristianstad), vilket det en gång också var. Här är det alltså språket som förenar. Att vara från Jakobstad är dock detsamma som att vara från ett annat land, något som ofta är definitionen på invandring. Som Anders även tillägger finns det en okunskap bland svenskarna om Österbotten och Finland. Det här är ytterligare en poäng för berättelsen. I narrativen presenteras ett simpelt sätt att se på tillhörighet, men den externa värderingen i slutet antyder att det inte är fullt så enkelt. Brist på kunskap om Anders nationella ursprung är ett problem ur vilket det uppstår ett annorlundaskap. Den här sekvensen är ett mycket illustrerande exempel på hur komplext identitetsskapandet kan vara och tyder på ett ambivalent förhållningssätt till etnisk grupptillhörighet. Kanske man inte kan tala om en dubbelidentifikation då det kommer till finlandssvenskar som flyttat till Sverige? Kanske bör man istället tala om en "trippelidentifikation" eller multipla identifikationer där man utöver identifikation med minoritetsgruppen och nationen också känner en samhörighet till den grupp man delar språk med.

4.2.2 En finlandssvensk, en finsk och en svensk

De två följande exemplen kan ses som motsatser i fråga om självrepresentation i förhållande till etnisk kategorisering. I exempel 6 framhävs den egna gruppen som den bästa och den mest pålitliga i förhållande till kategorierna finsk och svensk. I exempel 7 framställs däremot den egna gruppen, eller att vara finländsk, som något han i vissa sammanhang undviker då han presenterar sig själv. Samtalsämnet som behandlas i följande exempel är Rolf och Majvors umgängeskrets. Berättelsen nedan uppstod i samband med att intervjuaren frågar om de har några finländare att umgås med eller om de enbart träffar svenskar.

Exempel 6: *Man kunde ju inte tänka sig en sån sak sku ha hänt i Finland*

- 1 Rolf: men om du tar vem man litar på o då ta- då lägger vi ju först
2 I: [mm]
3 Rolf: in finlandssvensk
4 I: ja:
5 Rolf: och så en finsk och så en svensk (0,7) i pålitlighet
6 I: [jaha jå] ja.hh ja
7 Rolf: så där (är lite vi)
8 Majvor: [men vi lärde] oss lite de också när vi kom
9 I: jo
10 Majvor: det blev lite ill- för vi trodde ju hellre vad de sa
11 Rolf: [jå:]
12 Majvor: då man ^hkommer från landet och kommer^h SKRATTAR
13 I: [jå jå jå] just de

14 Rolf: ja första bilen vi köpte så den var ju inte betald
 15 I: ja
 16 Rolf: så dom ville ju ha betalt en gång till av mig
 17 I: jaha ja
 18 Rolf: men de redde jag ut ganska bra ja ringde upp en advokatbyrå och
 19 fråga om ja ska betala
 20 I: ja
 21 Rolf: så sa dom nej att ja kommer att klara mig på de här med god tro
 22 I: mmm
 23 Rolf: för priset stämde med årsmodellen ungefär och allting
 24 I: [ja]
 25 Rolf: så att de sluta lyckligt men
 26 I: ja
 27 Rolf: man kunde ju inte tänka sig en sån sak sku ha hänt i finland
 28 I: mja
 29 Majvor: [nej fanns inte i våran fantasi

Exemplet ovan inleds med att ordna de etniska grupperna finlandssvenskar, finnar samt svenskar enligt hur de passar in under beskrivningen pålitlig. Denna inledning fungerar som en sammanfattning inför den självupplevda händelse som senare beskrivs. Majvor backar upp Rolfs påstående i och med att säga att det är något de lärt sig, och orienterar lyssnaren genom att förklara att den här händelsen var något de lärt sig när de kom till Sverige. På så sätt antyder hon att detta utspelade sig i nära anslutning till flytten från Finland till Sverige. Majvors yttrande på rad 10-12 ”vi trodde ju hellre vad de sa då man kommer från landet” är intressant. Hon skapar en bild av dem själva som godtrogna landsbor som kom att lära sig att inte lita på allt som sades då de kom till Stockholm. Efter detta redogör Rolf för en händelse som exemplifierar en opålitlig svensk. Genom att skildra berättelsen om när de första gången skulle köpa bil och blev lurade av en svensk bilhandlare visar han exempel på hur de lärde sig att svenskar passar in sämst på beskrivningen pålitliga. Även efter denna berättelse fortsätter han att redogöra för en liknande företeelse då de för andra gången skulle köpa bil och förstärker ytterligare den värdering han uttrycker i inledningen. Skildringen av händelsen används alltså för att frambringa trovärdighet och för att ge lyssnaren en anledning varför han bedömer svensken som minst pålitlig bland de andra nämnda etniska grupperna.

I exemplet ovan finns ett flertal värderande element som uttrycks externt. Rolf vänder sig till lyssnaren redan i början av händelsens beskrivning då han säger ”de redde ja ut ganska bra” samt mot slutet ”de sluta lyckligt”. Han fungerar själv som agent i händelseförloppet och beskriver ett handlande jag som redde upp situationen mot ett lyckligt slut. Här kan man alltså utläsa en berättarpoäng där berättaren framställer sig själv som duktig. I slutet av exemplet kan man också se en kommentar till händelsen som fungerar som extern värdering. Rolf vänder sig till intervjuaren och säger att man inte kunde ”tänka sig en sån sak sku ha hänt i finland” (rad

27). Även Majvor instämmer med yttrandet: ”nej fanns inte i vår fantasi” (rad 29) och bidrar också till detta värderande element. Här beskriver Rolf den händelse som utspelar sig i Sverige som kontrast till sitt hemland Finland, då han inte kan tänka sig att en liknande händelse skulle kunna inträffa där. Ett visst beteende och en viss egenskap kopplas alltså här till den etniska härkomsten. Däremot framkommer det inte varför paret litat mer på svenskspråkiga finländare än på finskspråkiga och inte likställer alla finländare. Övriga etniska grupper utesluts helt och hållet.

Följande exempel skildrar en händelse som används som ett exempel eller en anekdot i ett samtal om hur övriga världen ser på invandringspolitiken i Finland. Erik nämner tidigare att han under tiden som han jobbade i Afrika inte brukar berätta att han är från Finland för att undvika frågor av flyktingar där. I exemplet nedan framkommer vilka reaktioner som i och med detta uppstod hos andra finländare.

Exempel 7: *Jag var ingen god patriot*

1 Erik: Då blev de lite faktiskt då hufvudstadsbladet intervjuade mig
2 när jag var hemma och så tog ja upp det där med att det är så
3 I: [mm]
4 Erik: många som öh ja att fin- att man tycker att finland inte tar
5 några flyktingar och ibland undviker jag dedär att säga att
6 I: [mm mm]
7 Erik: jag är från finland sa jag men då hade dom rubriken ibland skäms
8 I: [mm mm]
9 Erik: jag för att vara finländare och då de va inte jag men då fick
10 I: [ja SKRATTAR]
11 Erik: min mor en massa skällsbrev och såntdär va så dom tyckte att jag
12 I: [ja ja ja ja ja]
13 Erik: var ingen god patriot SKRATTAR

Berättelsesekvensen annonseras genom en extern evaluerande inledning. Erik vänder sig till intervjuaren med kommentaren ”då blev det lite faktiskt” som samtidigt låter henne förstå att det som han ska berätta är anmärkningsvärt, men i och med att adjektivet saknas (det blev lite vad?) vet man inte på vilket sätt. Därefter fortsätter han med att redogöra för omständigheterna, att han blev intervjuad av Hufvudstadsbladet då han var (hemma) i Finland. Han skildrar ett orättvist bemötande där det blir underförstått att hans yttrande ”ibland undviker jag det där att säga att jag är från finland” tolkades felaktigt. Genom att citera sig själv genom direkt anföring frambringar han trovärdighet, det känns som en exakt eller mycket nära återgivning av vad som faktiskt sagts. Han håller hela Hufvudstadsbladet ansvarig för händelsen genom att illustrera hur de citerar något han aldrig har sagt vilket däremot skapar en misstro hos lyssnaren gentemot tidningen.

Sättet som Erik positionerar motparten i berättelsen på är intressant. Istället för att peka ut den enskilde intervjuaren använder han omnämningar som syftar på ett kollektiv i ”hufvudstadsbladet intervjuade mig”(rad 1) och ”då hade dom rubriken”(rad 7). Det här skapar en maktposition där han själv befinner sig i underläge. Genom användningen av pronomenet *dom* i förhållande till pronomenet *jag* som han använder då han refererar till sig själv, skapas en numerisk skillnad. ”De va inte jag” (rad 9) invänder han genom en extern värdering mot att skämmas över att vara finländare, samt nämner de negativa konsekvenser som följde. Det här gör att Erik upplevs som ett offer för händelsen. Han avslutar berättelsen med yttrandet ”dom tyckte att jag var ingen god patriot” där han av andra positioneras som något negativt. Han kommenterar inte hur han tyckte att den här incidenten upplevdes för honom, däremot avslutar han med ett skratt som signalerar att han inte tagit det hela så allvarligt, eller att han inte håller med om den beskrivning omgivningen tillskrivit honom.

Strax innan denna berättelsesekvens berättar Erik att han under en period då han jobbade i Afrika med flyktingar brukade undvika att nämna att han kommer från Finland, istället hänvisade han till den svenska organisationen han jobbade för. Han är nog med att försäkra lyssnaren om att han alltid talade sanning - han ljög inte utan undanhöll bara en viss del av informationen för att slippa jobbiga frågor. En anledning till att Erik skildrar ytterligare en berättelse med liknande tema kan vara för att utveckla sitt resonemang, men det kan också handla om självpresentation. En berättarpoäng kan alltså här vara att förmedla ett bättre intryck av sig själv, vilket dock kan vara en omedveten strategi. Berättelsen antyder att det faktum att han undviker att ange sitt finländska ursprung inte ska tolkas som att han skäms över att vara finländare. Att inte vara en god patriot är något som omgivningen i Eriks berättelse föraktar.

Det är svårt att avläsa vilka värderingar och åsikter Erik själv har angående flyktingfrågan. Han positionerar inte sig själv direkt bland de som tycker att Finland inte tar in tillräckligt med flyktingar, men samtidigt säger han att han ibland undviker att ange sitt ursprung just på grund av detta. Eftersom det här kan vara en känslig fråga för många kan det sociala ansiktet och självbilden sättas på spel, vilket är något som Erik verkar vara medveten om med tanke på hans försiktighet. Det här gäller både i intervjun och sitt sätt att uttrycka sig där, men också i själva berättelsevärlden. Här presenterar han ett jag som är känslig för omgivningens åsikter, som respekterar och är tolerant gentemot olika synpunkter, och på det sättet också en positiv självbild. Av vissa kunde detta dock tolkas annorlunda, att han undviker att berätta att han kommer från Finland kunde också betraktas som något negativt, t.ex. konflikträdsla. Att skildra

en berättelse där han själv intar en offerposition kan vara ett sätt att väga upp den negativa självbilden han annars riskerar framföra.

4.2.3 Sammanfattning

I exempel 4 och 5 är det etnifieringar i bemärkelsen av de egenskaper och aktiviteter som kategorierna och de själva tillskrivs i berättelserna som motsätts. Man kan också se hur kulturella föreställningar om invandrare, både hos informanterna själva och den bemötande omgivningen, produceras och påverkar självbilden och självpresentationen i intervjun. I berättelsen i exempel 4 skildras omgivningens sätt att se på dem som behövande genom att föreslå att de ska söka hjälp från socialen. I de externa värderingarna kan man se hur paret inte vill gå med på denna position och utmärker ursprunget, ”att vara från Finland”, som en orsak till att de inte är eller inte ska uppfattas som utsatta. Det här placerar dem implicit i kontrast till invandrare från andra länder och framhäver den finländska, eller finlandssvenska gruppen som mer privilegierad. Att vara socialfall är alltså en beskrivning som Christina och Anders motsätter sig höra samman med benämningarna ”finlandssvensk” och ”ungdom”. I exempel 5 kan man se hur ett annorlundaskap görs relevant i och med att Anders påstår att de ”inte alltid känner att de är annorlunda” i förhållande till andra svenskar. I detta exempel är det benämningen invandrare som motsätts i intervjusituationen genom den berättelse Anders framför. Inom berättelsevärlden är det dock han själv som skämtsamt tillskriver sig positionen invandrare, vilket de andra karaktärerna inte godkänner. Här försöker han utjämna skillnader mellan olika kategorier genom bland annat språket då han grupperar det finländska landskapet Österbotten tillsammans med svenska landskap med liknande språklig form (Västerbotten och Norrbotten) och det svenskspråkiga namnet på staden Jakobstad.

I exempel 6 är det informanterna själva som gör en etnifiering i intervjusituationen. Det är inte ovanligt att man talar om grupper som inte är närvarande vid ett samtal i negativ bemärkelse, medan man tar fasta på motsvarande sidor hos den egna gruppen som framställs positivt (Holšánová, 1998). Genom att generalisera och exemplifiera en eller ett fåtal händelser som bevisning för andra etniska gruppers beteende och egenskaper, framställs den egna gruppen som bättre (a.a.). Det här sker när Rolf och Margit ordnar de etniska grupperna finlandssvenskar, svenskar och finnar (finlandssvensk, finsk och svensk) enligt vem de litar mest på, och gör rätt så drastiska kopplingar mellan etnicitet och vissa egenskaper. Genom att skildra berättelsen om en opålitlig svensk försöker de rättfärdiga denna slutsats och framställer

detta som något lärt sig genom egna erfarenheter. Sverige och Finland kontrasteras bland annat i och med yttringen ”man kunde ju inte tänka sig en sån sak sku ha hänt i finland”. Deras ursprungsland idealiseras medan det nya hemlandet framställs som en plats där man inte bör vara naiv. De förmedlar en bild av sig själva som godtrogna i och med att de kom från landet, men också att de senare lärde sig att vara mer försiktiga med att lita på folk (särskilt svenskar). Den självutveckling och insikt som kommer fram i parets berättelse och som vanligtvis brukar förmedla en positiv självbild kan hos en mer medveten lyssnare istället uppfattas som mindre fördelaktig. På sätt och vis verkar åtminstone Majvor vara medveten om det här äventyrandet av självbilden i och med att hon vidareutvecklar Rolfs inledande yttring genom att förklara att det var något de lärt sig och att de kommer från landet.

Exempel 7 kan ses som en motsats till exempel 6 i fråga om självrepresentation kopplat till ursprung. Här är det den egna gruppen Erik undviker att positionera sig själv inom i berättelsen eftersom han inte verkar vilja förknippas med den flyktingpolitik som han förväntar att är känd bland flyktingar också i övriga länder. I berättelsen använder sig Erik alltså av ett undvikande motstånd till etnifiering. Detta kan eventuellt bero på en rädsla över att ställas till svars för sitt lands politiska värderingar, då han i en situation som ensam finländare (i den föregående berättelsen som utspelar sig i Afrika) blir representant för sitt land. Erik avslöjar inte sina egna politiska värderingar. Han vill inte hålla med om att han skäms för att vara från Finland, men han utsäger sig samtidigt undvika att ange sitt etniska ursprung då det kommer till situationer där detta kan bli obekvämt. Han visar upp en självbild som är känslig och tolerant mot olika åsikter, eller är rädd för att trampa andra på tårna, beroende på hur man väljer att se på saken. Men han ställer sina egna åsikter utanför och hans ordval visar en medvetenhet, också för vad intervjuaren eventuellt kan ha för åsikter. Det här är framför allt en stor skillnad till Rolf och Majvors sätt att uttrycka sig.

4.3 Uppfattningar om gruppen finlandssvenskar

I det här avsnittet behandlas berättelser som har att göra med omgivningens uppfattningar om finlandssvenskar. I de exempel som presenteras i det här avsnittet kan man se hur informanterna skildrar händelser där någon i omgivningen har missförstått eller visat upp en enligt berättaren bristfällig uppfattning om finlandssvenskar.

4.3.1 De sitter ändå som frågetecken

I princip alla intervjuer lyfter i någon mån fram upplevelser där omgivningen inte förstår innebörden av ”finlandssvensk”. Informanterna har stött på kommentarer som ”oj vad snabbt du har lärt dig svenska”, ”vi kan ta det på engelska om det blir lättare för dig” och ”du bryter ju bara lite på finska”. Vissa har även stött på situationer där finlandssvenskan har misstagits för ett helt annat språk, främst finska, men en informant fick höra att ”åh vad färöiska är vackert” vid ett tillfälle då han talade dialekt. I båda exemplen nedan framställs händelser som uppstått i kontakt med myndigheter. Följande exempel skildrar inte en självupplevd händelse, utan återberättar en väns upplevelse av ett missförstånd. Strax innan berättelsen nedan nämner Sara att det finns svenskar som är helt ovetande om att det finns finlandssvenskar. Hon menar att man kan förklara ländernas gemensamma historia och finlandssvenskans bakgrund, men ändå finns det de som inte förstår varför hon och andra finlandssvenskar kan svenska.

Exempel 8: *Nej du måste skriva finska, du är ju från Finland*

- 1 Sara: det är på olika nivåer ja vet min ena väninna så sökte
 2 jobb i göteborg så hade när hon skulle fylla i på
 3 Sara Arbetskraftsbyrån som modersmål svenska så hade dom sagt att >>
 4 I: [mm]
 5 Sara: *nej du måste skriva finska du är ju från finland*
 6 I: [ja SKRATTAR]
 7 Sara: *>nä mitt modersmål är svenska<* o dom hade alltså dom hade inte
 8 I: [mm]
 9 Sara: trott på henne så att hon hade tagit blanketten och sagt att >>
 10 I: [näej]
 11 Sara: ja men ja fyller i det här själv till sist liksom
 12 I: [ja]
 13 Sara: att det finns ju sådana här exempel också

Den här narrativen används för att beskriva svenskars ovetskap om finlandssvenskar. Intervjuaren frågar huruvida Sara upplever att svenskarna känner till finlandssvenskar och hon svarar på detta genom redogöra för sina egna upplevelser först. Hon menar att hon ofta stött på personer som undrat varför hon kan svenska då hon är från Finland ”alltså du kan förklara historia och du kan förklara allting och dom sitter ändå som ett frågetecken men alltså varför ska du lära dig svenska i finland” (tidigare yttrande). Berättelsesekvensen i exemplet ovan används för att illustrera och stödja det tidigare yttrandet. Istället för annonseringen ”minns” som är vanlig i självupplevda berättelser inleder Sara med ”jag vet”. Detta bidrar till att berättelsen upplevs som mer trovärdig, än om Sara t.ex. använde sig av ”jag hörde”. Hon

understryker att situationen faktiskt har ägt rum, trots att hon inte har upplevt det själv. Att bidra med ett trovärdigt intryck kan vara ännu viktigare i icke-självupplevda narrativer.

Sara använder sig av direkt anföring i berättelsen när hon återger en dialog mellan väninnan och den svenska personalen. Man kan anta att det är den svenska motsvarigheten till Arbetskraftsbyrån Sara syftar på eftersom väninnan i fråga sökte jobb på en svensk ort (Göteborg), trots att myndigheten i Sverige heter Arbetsförmedlingen. Det här kan vara avsiktligt och ytterligare ett sätt att ta den finlandssvenska intervjuaren i beaktande, eller bara en omedveten förväxling. Sara orienterar först lyssnaren genom att redogöra för omständigheterna, väninnan (som är finlandssvensk, vilket framkommer senare) skulle söka jobb på Arbetskraftsbyrån i Göteborg. Då väninnans uppgifter skulle fyllas i protesterade personalen över det angivna modersmålet. Det här frambringas genom direkt anföring: ”nej, du måste skriva finska, du är ju från Finland”. Ord som ”nej”, ”måste” och ”ju” förstärker intrycket av ett tillrättavisande. Sara vänder sig till intervjuaren med en extern värdering ”alltså dom hade inte trott på henne”. Här framställs Arbetsförmedlingen som ett kollektiv i och med pronomenanvändningen ”dom”, trots att det tidigare framkommit att väninnan talat med endast en person. Det här skapar en ojämn fördelning mellan parterna, det upplevs som att det är hela Arbetsförmedlingen som står för denna misstro. Men väninnan, huvudkaraktären i berättelsen, framställs inte som ett offer för händelsen utan som handlingskraftig agent: ”hon hade tagit blanketten och sagt att ja, men jag fyller i det här själv till sist”.

Norrby (1998, s. 293) menar att i sådana fall där berättaren återger händelserna som en observatör eller rapportör, i och med att händelsen inte är självupplevd, är det i första hand den presenterade handlingen som får skapa bilden av berättaren. I det här fallet kan man dock se vilken sida Sara sympatiserar med, t.ex. i och med att Sara går mer in i rollen som väninnan då hon framställer henne i jag-form (”jag fyller i det här själv”), men framför allt i och med narrativens värderande element. Genom externa värderingar som ”alltså” kan man skönja en kritisk inställning mot bemötandet väninnan fick i berättelsen. Hon markerar det faktum att karaktären i berättelsen inte hade blivit trodd som något anmärkningsvärt i och med den externa värderingen. Även i den avslutande evalueringen ”att det finns ju såna här exempel också”, kan man utläsa en viss kritik, trots att hon förhåller sig objektivt. Det här förstärks senare i och med att diskussionen fortsätter efter narrativen bl.a. genom att Sara frågar sig varför vi finlandssvenskar känner ett behov av att svenskarna ska känna till dem. Hon besvarar själv frågan genom yttrandet: ”Det är ju absurt det där att vi är ju ändå av samma modersmål, man kan ju tycka att därför sku de vara av intresse”. Här uttrycker hon en starkare värdering som

utvärderar det rådande läget som ”absurt” och pekar ut det gemensamma språket som ett motiv till varför det borde vara annorlunda. En viktig poäng framkommer dock i början av exemplet ”det är på olika nivåer” som detta kan ske, det skildrade exemplet utgör en beskrivning av en viss nivå och som eventuellt hör till de mer extrema och inte så ofta förekommande fallen.

Att framställa svenskars okunskap kring finlandssvenskar på ett humoristiskt sätt är återkommande både i intervjun med Erik i följande exempel och bland de övriga informanterna. Exemplet nedan utgör en berättelsesekvens som skildras med stor dramatisk ansats i syftet att underhålla, vilket han även lyckas med att döma av lyssnarens respons.

Exempel 9: *Jaha då hör ni till västerbotten då eller?*

1 Erik: där blev de också då minns att ja va hetere gjorde en
 2 flyttanmälan här i sverige
 3 I: mm
 4 Erik: man då ska göra till på tal om byråkrati så ja skulle göra då
 5 som och jag fyllde i all världens blanketter och sen så ri-gick
 6 de ett pa- tre veckor så ringde dom en månad hade det nog gått i
 7 finland då så ringde dom och sa dom var från skatteverket och
 8 det gällde min flyttanmälan
 9 I: mm
 10 Erik: *vi hittar inte dendär orten*
 11 I: SKRATTAR
 12 Erik: jaha sa ja >övermark< hade då skrivit att jag var född i
 13 postadressen var också övermarkdet var de dom gick på *ja men
 14 nä vi går på postnumret så får vi fram ylimarkku* jaja men det
 15 är samma sak de e ju en ann de ba e på sve *ja men du får inte
 16 gå och översätta det*
 17 I: SKRATTAR
 19 Erik: ja men ja har int översatt de helt de e fl- de e väl nitti
 20 procent där ungefär som e svenskspråkiga men nä hon förstod de
 21 inte och så förklara ja börja med kriget artonhundraått nie o
 22 hela den där faderullan SKRATTAR o så sa ja då att sa att hela
 23 svenskösterbotten då där finns svenskspråkiga om hela den där
 24 kustremsan *jaha då hör ni till västerbotten då eller*
 25 I: SKRATTAR
 26 Erik: då gav jag upp (.) så att och det är en som är statlig anställd

Erik tillkännager att han har något att berätta genom den inledande annonseringen ”minns” och orienterar åhöraren genom att redogöra för plats, tid och omständighet, trots att detta inte görs särskilt noggrant. Innan berättelsesekvensen som framkommer i exemplet talar han dock om den här tiden som då han ”försökte” flytta tillbaka till Finland efter sin pension. Det är framför allt hans berättarstil som framhäver den humoristiska tonen i berättelsen. Han går in med stor dramatisk ansats med hjälp av röstföreställningar som markerar replikbyten och förstärker även bilden av de personer som talar i berättelsen. Det här är typiska kännetecken för berättelser med

underhållande funktion: ”Berättarstilen är subjektiv och icke-seriös, dvs. med fler instanser av de dramatiserande/värderande dragen” (Norrby, 1998, s. 157), vilket passar in på Eriks berättarstil.

Han talar, på samma sätt som föregående exempel, om motparten i berättelsen som ett kollektiv ”så ringde dom och sa dom var från skatteverket”, trots att det senare framkommer att han syftar på endast ett samtal från en anställd på skatteverket. Det här förstärker även ett maktförhållande mellan honom som enskild person och en myndighet, vilket tillför en dramatisk spänning i berättelsen. Men istället för att inta rollen som offer, skapar han en förlöjligad bild av ”dom” eller den andre genom att framställa denna som okunnig. Han får själv vara den som förklarar och han visar att han innehar mer kunskap än den motparten han presenterar. Det här är något som dock inte uppfattas i berättelsevärlden eftersom han misslyckas med att göra sig förstådd. I berättelsevärlden framkommer inga explicita känslor, han bemöter den andra parten på ett lugnt och pedagogiskt sätt. Han avslutar dock berättelsen med en extern värdering då han vänder sig till intervjuaren med kommentaren: ”då gav jag upp”. Tonen förändras till något mer allvarlig, han uttrycker en hopplöshet. Speciellt intressant är kommentaren ”och det här är någon som är statligt anställd”. Här kan man avläsa en poäng i berättelsen, han lyfter fram staten, den svenska nationens okunskap om Finland och finlandssvenskan.

Strax innan denna berättelse lyfter han även fram ett annat exempel på samma tema, en incident där hans finlandssvenska kusin misstogs för att bryta på finska, trots att hon inte kunde finska. Genom att senare även redogöra för den här självupplevda episoden ger han ytterligare ett perspektiv på svenskars omedvetenhet och konstituerar finlandssvenskar som osedda och svenskar som obrydda. Man kan ana denna kritik genom hans berättelse, men humorn används för att avdramatisera händelsen som skildras, vilket bidrar till en distansering till verkligheten. En funktion för narrativen kan alltså vara att lyfta fram problematiken kring svenskars omedvetenhet.

4.3.2 Jag vet ju att det brister

I följande exempel används skrattet för att avdramatisera den oförståelse som migranterna möter bland svenskar, på liknande sätt som i exempel 9. På samma sätt som i andra exempel i det här avsnittet skildras missförstånd kring innebörden finlandssvensk eller finlandssvenskhet genom humor, men i detta fall är det vänner eller bekanta till informanterna som framställs som motpart.

Exempel 10: *De blev ju väldigt förvånade över att vi kunde svenska ordspråk*

1 Sonja: jag tänker faktiskt vi hade fest i helgen och då hade vi
 2 charader (.) och så hade vi öh (b)ordspråk
 3 I: [mmm] mm
 4 Sonja: och då hade vi också svenskar som var bjudna på festen och de
 5 blev ju väldigt förvånade att vi kunde svenska ordspråk
 6 I: just de ja de som är så ^hdjupt^h
 7 Sonja: [så då men va vad ska vi vi ka-] SKRATT plus att de har förstått
 8 det på ett plan och på ett annat plan så har de inte förstått
 9 I: [ja nej mm ja]
 10 Bosse: det var ju precis lika på din chefs femtiårsfest och de fattade
 11 ju ingenting att vi kunde deras ordspråk också så näe näe så det
 12 Sonja: [ja att vi]
 13 är lite förvånande men kanske man uppfattar ändå om sitt eget
 14 land att vi är vi är väldigt inslutna kanske och hur kan de förstå det här
 15 i Finland det är nog möjligt att de inte har tänkt det så
 16 Sonja: [>ja så kan de<]
 17 I: just de att den kulturella sfären också omfattar svenskfinland
 18 Bosse: [ja]

Händelsen som Sonja beskriver uppkom i ett samtal om just svenskars okunskap om finlandssvenskar. Sonja och Bosse berättar strax innan denna berättelse att de flesta svenskar i deras umgängeskrets har förstått att de inte vill bli kallade för finnar: ”finländare men inte finnar” och ”de pratar nog om att vi är finlandssvensk, så att där försöker de vara ganska noga de man känner faktiskt” (tidigare yttrande). Genom att efter dessa yttringar skildra en händelse där svenskar inte har förstått innebörden av att vara finlandssvensk skapas en kontrast till vad som tidigare sagts, vilket ger en mer dynamisk bild av situationen. Berättelsepoängen kommer också fram i den evaluerande delen av Sonjas narrativ: ”de har förstått det på ett plan och på ett annat plan så har de inte förstått”. Det här återkopplar till det föregående: på ett plan har de förstått att Sonja och Bosse inte vill positioneras som finnar, utan som finlandssvenskar eller finländare, på ett annat plan förstår de inte att svenskan i Finland och Sverige till stor del är kopplad till en och samma språkkultur.

Bosse förstärker trovärdigheten av det som berättas genom att komma med ytterligare ett exempel med liknande förlopp. Han uttrycker en extern värdering genom evalueringen ”det är lite förvånande”. Sonja framställer en liknande uppfattning men mer internt ”men va, vad ska vi- vi ka-” vilket uttrycker en förvirring, framställt som en del av dialogen inom berättelsevärlden. Däremot kan man tolka Sonjas och de andras skratt (rad 7) som en extern värdering. Vad som är extra anmärkningsvärt är hur Bosse i sin evaluering reflekterar över eventuella orsaker till oförståelsen genom att gå in i rollen som sverigesvensk i yttringarna ”vi är väldigt inslutna” och ”hur kan de förstå det här i Finland” där finlandssvenskarna framställs

som ”de”. Jag uppfattar inte att han i det här fallet positionerar sig som sverigesvensk, eftersom han senare använder tar avstånd genom pronomenet ”de” i ”det är nog möjligt att de inte har tänkt det så”. Det handlar snarare om att frambringa närvaro och dramatik då han skildrar olika perspektiv genom olika roller. I exemplet framställs även ett vi och ett de som både syftar på dem själva gentemot festens deltagare, samt finlandssvenskar gentemot svenskar. Istället för att peka ut enskilda personer finns dessutom också här ett kollektivt sätt att se på och framställa ”svenskarna” på festen. Man upplever som lyssnare att det var många svenskar, eller alla svenskar som befann sig på festen som förvånades över att Sonja och Bosse kunde de svenska ordspråken.

Nästa exempel är mer uttalat kritisk gentemot okunskapen kring finlandssvenskar och nationella minoriteter överlag. I exemplet nedan berättar Sara om ett samtal med sin dotters lärare som inte kände till vilka minoriteter som finns i Sverige. Denna skildring använder till skillnad från de övriga berättelserna i det här avsnittet inte humor för att framställa okunskap, utan håller en mer allvarsam ton. Det är inte heller ett missförstånd som är föremål för denna berättelse, istället lyfter Sara fram bristen på kunskap som ett problem som behöver åtgärdas.

Exempel 11: *Hon visste inte minoriteterna i Sverige*

- 1 Sara: jag tycker nog fortfarande att de sku vara jätteviktigt att
 2 få in finlandssvenskarna i den svenska läroplanen att man
 3 kanske sku kunna börja lobba åt det hållet också mera liksom
 4 int bara för minoritetstatus utan för att liksom få in den i
 5 läroplanen kanske via utbildningsministern eller så
 6 I: mm
 7 Sara: man sku nämnas under minoriteterna när de har det i läroplan
 8 I: [ja]
 9 Sara: dock så vet jag att min när jag var på utvecklingssamtal med min
 10 dotters lärare så hon visste inte minoriteterna i sverige så då
 11 var jag så här att hördu (.)<det står i läroplanen ^hdu ska >>
 12 I: [mm ^hja^h mm]
 13 Sara: veta de här^h> så att ja vet ju att det brister

Den huvudsakliga narrativen i exemplet ovan består av en skildring av ett samtal med Saras dotters lärare. Narrativen inleds med ”dock så vet jag”, för att understryka att hon vet att det ligger till på ett visst sätt. Hon orienterar händelsens utgångsläge, hon var på utvecklingssamtal med sin dotters lärare, innan hon redogör för händelseförloppet. Det kommer på något sätt fram att läraren inte känner till minoriteterna i Sverige, vilket är något Sara också inom berättelsen anmärker på. Sara kommenterar inte direkt händelserna och det faktum att läraren inte kände till minoriteterna. Istället för att berätta för intervjuaren att hon tyckte att lärarens brist på kunskap var t.ex. ”upprörande” eller ”dålig” bakar hon in värderande element i berättelsen och

bildar på så sätt en intern värdering. Genom direkt anföring återger Sara ett uttalande riktat mot läraren: ”hördu, det står i läroplanen, du ska veta det här”. Den interaktiva positioneringen som Sara använder sig av inom berättelsevärlden tillsammans med ”ska veta” där hon anger hur läraren ska eller bör vara uppfattas utpekande på ett tillrättavisande sätt. Sara förhåller sig objektivt i sitt yttrande och hänvisar sin ståndpunkt till läroplanen, men tillsammans med de värderande delarna i exemplet kan man se att detta också sammanfaller med hennes egna värderingar. Lyssnaren får inte veta lärarens reaktion eller svar utan narrativen avslutas med en evaluering i form av en extern värdering: ”så jag vet ju att det brister”.

I evalueringen kommer berättelsens poäng fram, vilket kan återkopplas till det som Sara säger innan narrativen. Hon anser att finlandssvenskar som minoritet bör involveras i läroplanen, vilket framförs med hjälp av förstärkande och intensifierade uttryck som ”nog”, ”fortfarande” och ”jätteviktigt” (rad 1). Berättelsen som Sara skildrar inleds med det kontrasterande adverbet ”dock”, vilket skapar en förväntan om ett yttrande i motsatt riktning och på sätt och vis har berättelsen funktionen av en antites. Istället för att lyfta fram något argument för att finlandssvenskar ska få nämnas i läroplanen tillsammans med andra minoriteter antyder Sara med sin berättelse att det också brister i kunskap om övriga minoriteter. Man kan på så vis hitta underliggande eller moraliska poänger i exemplet, bland annat genom att Sara producerar föreställningar av hur en lärare ska vara.

Sara presenterar en bild av sig själv som kritisk, ställningstagande och orädd aktör. Hon intar själv den mest centrala rollen i berättelsen, medan den andra parten, läraren, framställs som passiv. Sara positionerar sig inte direkt som finlandssvensk och förhåller sig objektivt med formen ”finlandssvenskarna” (rad 2). I yttringen ”att man sku nämnas under minoriteterna” kan man dock se att hon inkluderar sig själv då hon syftar på finlandssvenskar som grupp, i och med det generiska pronomenet ”man” som en utvidgning av henne själv.

4.3.3 Sammanfattning

Ett vanligt ämne som återfinns mer eller mindre i alla informanternas berättelser är svenskers uppfattning av gruppen finlandssvenskar. Det här är något som tar sig i uttryck på olika sätt, inte sällan skildrat genom humoristiska berättelser där informanterna skrattar åt de missförstånd som uppstått. Men det kan också behandlas med en mer allvarlig ton, som problem som informanterna föreslår lösningar på (som i exempel 11). Det verkar vara vanligt att finlandssvenskar av den svenska omgivningen inte uppfattas som något avskilt från övriga

finländare eller sverigefinnar. Det här kunde vi t.ex. se i exempel 3 där Lisbeth positionerades som ”finne”, en position som hon inom berättelsen gjorde motstånd till. En annan vanlig uppfattning som kommer fram i informanternas intervjuer är att finlandssvenskan ofta förstås som svenska med finsk brytning. En upprepande företeelse bland berättelserna är intressant nog att informanterna upplever att omgivningen inte förstår trots att de förklarar.

De två första exemplen beskriver situationer som uppstått i kontakt med myndigheter. I båda berättelserna skapas ett numerärt överläge där motparten framställs som flera i form av pronomenet ”de” (”dom”) i förhållande till huvudkaraktären i berättelserna ”hon” och ”jag”. Det här görs trots att det också tydligt framkommer i berättelserna att det endast är en person som karaktären interagerar med. Det här är något som är återkommande i berättelserna då man förhåller sig till någon (t.ex. en viss instans eller auktoritet) med maktposition (se även detta i exempel 3 och 7). I dessa exempel framstår motparten i berättelserna som lite dumma. Intervjuaren skrattar och ibland även informanterna åt de återgivna citaten, både när det är tydligt att de ska uppfattas som humoristiska (vilket t.ex. dramatiseras på ett visst sätt genom röstföreställningar) och när detta är mindre tydligt. På det här sättet förlöjligas motparterna i skildringarna, istället för att kritiseras.

Det här är också fallet i exempel 10 då Bosse och Sonja berättar hur deras vänner har förstått vissa aspekter av att vara finlandssvensk, men samtidigt blivit förvånade över aspekter som bland finlandssvenskar är självklara. Holšánová (1998) skriver att det är vanligt att man istället för att tillskriva någon negativt laddade benämningar kan använda komiska berättelser om ”de andra”, de händelser som skildras används som bevisning för dessa grupperns beteende. Det här kan man säga att är en strategi som är återkommande då det handlar om att skildra svenskars okunskap om finlandssvenskar. Istället för att uttrycka kritik mot svenskarnas omedvetenhet eller obrydda attityd kan händelserna framställas humoristiskt och ibland förlöjligande. Det här görs beroende av intervjudiskursen, i en finlandssvensk kontext. Hade intervjuaren varit svensk hade berättelserna och karaktärerna i exempel 9 och 10 troligtvis framställts på ett annat sätt eller över huvud taget inte skildrats.

I exempel 11 används en mer allvarlig ton och kritik uttrycks både i berättelsen och genom berättelsen. I denna berättelsesekvens kan man hitta föreställningar om en lärares kunskande, vilket läraren i berättelsen bryter mot. Istället för att föra fram sina åsikter som sina egna förhåller sig Sara objektivt och hänvisar sina argument till läroplanen. På det här sättet uppfattas kritiken berättigad genom att hon framställer en trovärdig bild av sig själv, trots att hon

använder ett tillrättavisande angreppssätt som annars kunde upplevas som lite väl hård. I berättelsen framställs Sara som aktiv medan läraren inte kommer till tals. Det här gör att man uppfattar läraren som passiv vilket genom kontrastering också bidrar till en mer positiv självbild av berättaren som det handlande jaget. Till skillnad från de övriga sekvenserna är exempel 11 mer lösningsorienterad. Sara inleder exemplet med att lyfta fram något att jobba för: att skriva in finlandssvenskarna som grupp i den svenska läroplanen. Det här tänker hon att skulle kunna hjälpa mot den okunskap om finlandssvenskar som råder. Genom berättelsen ifrågasätts dock vitsen i detta förslag, eftersom det oavsett råder en brist på kunskap om de andra minoriteterna som står nämnda i läroplanen.

4.4 Språket i jämförelse

Det är tydligt att det språk man använder har stor inverkan på skapandet av gruppidentiteter, medan gruppidentiteten i sin tur har inverkan på språkanvändningen och språkattityder (Henning-Lindblom, 2012, s. 19). Informanterna visar en stor medvetenhet kring sitt språk och lyfter ofta fram språket som en viktig aspekt vid flera av de olika situationer och händelser som skildras, vilket vi har sett exempel på också i tidigare berättelsesekvenser. De exempel som behandlas i det här avsnittet skildrar situationer och händelser där språkbruket på olika sätt blir ett avgörande föremål i specifika sociala sammanhang. Det egna språket sätts ofta i kontrast till andra typer av språk och kommenteras t.ex. i förhållande till andra språkliga varieteter.

4.4.1 Ett mycket äldre språk

Exemplet nedan beskrivs finlandssvenskan som ett äldre språk genom en skildring av två händelser där det uppstår frågetecken hos andra då informanterna eller personer i deras närhet använt sig av ord som är vanliga i finlandssvenskan. Att personer i Sverige inte förstått vissa ord framställs som något överraskande och anmärkningsvärt, också intervjuaren blir förvånad över exemplet med kappsäcken.

Exempel 12: *Vi använder ju ord som ingen använder*

- 1 Sonja: o hä- men här så vi de märker du tydligt att finlandssvenskan>>
2 I: [mm] [jå]
3 Bosse: [jå (just de)]
4 Sonja: är ett mycket äldre språk
5 I: ja

6 Sonja: alltså vi använder ju ord som ingen använder
 7 I: [mm näe.hh]
 8 Sonja: som när ja hade ja kommer ihåg jag prata med en en flicka som
 9 va sjutton år så använde jag ordet kappsäck
 10 I: [mm] ja
 11 Sonja: hon hade int en aning om vad en kappsäck va
 12 I: verkligen
 13 Sonja: [näe] hon va såhär blev helt såhär förvånad att (.) alltså
 14 I: [de har ja aldrig tänkt på
 15 va är de nämen en sån man pa- vet du inte vad en kapp- *jo
 16 en såndär som man har pengar i* sa hon (.) pippis kappsäck
 17 SKRATT
 18 I: hjah
 19 Sonja: så att de va helt
 20 I: [ja mm]
 21 Sonja: o sen var de karolina hade använt nåt ord också nu kommer ja int
 22 ihåg vad det va (.) och så hade hennes kompis sagt ja om du va
 23 sjutti kunde du använda dedär orde ^hmen nu kommer ja int ihåg vad
 24 de va^h liksom att är nog alldeles uppenbart att vi använder att
 25 Bosse: [jå jå]
 26 Sonja: vi har ett mycket äldre språk o ord har bevarats vilket jag
 27 I: [mm mm]
 28 Sonja: tycker att är ganska intressant också
 29 I: [visst ja ja mm]

Sonja inleder själva narrativen med annonseringen ”ja kommer ihåg” (rad 8) och presenterar därefter en karaktär ”en flicka som va sjutton år”. Sonja redogör inte för övriga detaljer, som i vilket sammanhang händelserna uppstod, när det hände eller vem flickan var. Hon väljer däremot att ange flickans ålder. Att flickan var 17 år är viktigt för berättelsen i och med att det handlar om ett skeende som inte skulle betyda samma sak ifall hon varit yngre. Sonja konstruerar en dialog mellan sig själv och flickan som går ut på att reda ut ordet kappsäck som är okänt för flickan. Genom direkt anföring skildrar Sonja ett missförstånd där flickan svarar att en kappsäck är ”en sån där som man har pengar i”. Det är oklart om det är flickan i berättelsen som uttryckligen gör kopplingen till Pippi Långstrump eller om det är Sonja under intervjutillfället som förtydligar denna koppling för intervjuaren. Poängen verkar uppfattas hos intervjuaren eftersom hon skrattar vid ”rätt tillfälle”. Berättelsen kräver en finlandssvensk lyssnare, eller en lyssnare som vet att innebörden av ordet kappsäck i det här sammanhanget ska förstås som något mer än ett föremål som man förvarar pengar i. Att flickans enda koppling till ordet kappsäck kommer från Pippi Långstrump är en viktig del i berättelsens poäng som skulle kunna gå förbi en icke införstådd lyssnare, men intervjuaren markerar att hon hänger med i och med att hon uttrycker förvåning (”verkligen, det har jag aldrig tänkt på”, rad 12 och 14) över att flickan inte kände till ordet kappsäck.

I narrativens evaluerande del undviker Sonja att precisera hur hon uppfattade händelsen genom att utelämna ett förväntat adjektiv. Hon kommenterar situationen genom yttringen ”så att de var helt” (rad 18) där ”helt” ensamt får fungera som utvärderande innebörd i satsen. Trots att det mycket vagt beskriver vad Sonja tycker om det hela markerar det ändå att hon har en viss åsikt. Genom att det sägs i samband med ett skratt kan man förstå att hon syftar på situationen som komisk eller konstig.

Efter händelsen med flickan och kappsäcken framför Sonja ytterligare en händelse av mer anekdotisk karaktär som exemplifierar ett skeende där det också uppstått skiljaktigheter gällande språkanvändning. Denna händelse framställs mer otydligt eftersom den saknar redogörelse av plats, tid och karaktärer. Dessutom betonar Sonja upprepande ett bristande minne ”nu kommer jag inte ihåg vad det var”, men berättelsepoängen ligger mestadels i den återgivna repliken som framförs genom direkt anföring ”ja om du va sjutti kunde du använda dedär orde”. Både denna och den föregående narrativen är sammankopplade med det som sägs i inledningen då Sonja presenterar ämnet: ”Finlandssvenskan är ett mycket äldre språk” och ”vi använder ju ord som ingen annan använder”. Poängen med dessa narrativ är sålunda att illustrera exempel ur ens liv som tyder på det här och som berättigar det inledande uttalandet.

Sonjas berättelse skildrar ett missförstånd som framför missnöje istället frammanar fascination hos henne. Det framkommer t.ex. i slutet av exemplet där hon uttrycker att skillnader i språket, att orden har bevarats i finlandssvenskan är ”ganska intressant”. Att språket är något som förenar, och något som grupperna finlandssvenskar och svenskar har gemensamt, är en utgångspunkt för Sonjas berättelse. Berättarvärdet ligger i att något avviker från denna gemensamhet. I abstractet kan man se hur Sonja framställer det andra som normen ”vi använder ju ord som ingen använder” (rad 6), där ”ingen” syftar på omgivningen och svenskar. På så sätt skapas en implicit kontrast mellan det finlandssvenska och det svenska. Yttrandet att ”finlandssvenskan är ett mycket äldre språk” är ytterligare ett exempel på det här i och med att hon sätter deras språk i förhållande till det andra, sverigesvenskan.

4.4.2 Det kommer in rikssvenska

Följande två exempel behandlar det rikssvenska inflytande på språkbruket. Dessa berättelser (även om exempel 14 mer kan kallas en anekdot än en berättelse) vittnar om en stor medvetenhet om omgivningens språk, men också det egna språket. Det finns föreställningar om

hur man ska tala beroende på vem och var man är och exemplen som följer illustrerar hur informanterna värderar språket beroende på omständighet. Exemplet nedan skildrar en ”pinsam situation” då berättaren i fråga av misstag använt sig av ett språkligt uttryck han inte annars skulle använda i ett finlandssvenskt sammanhang. Vid intervjutillfället skildras det här humoristiskt och med flera värderande element både internt och externt.

Exempel 13: *Det kom bara ur mig att jag sa tja*

- 1 Bosse: de va första gången jag kom hem bara när ja gick till gymmet
 2 när min dotter var med och sonja när vi gick till gymmet och det
 3 här så var det så
 4 Sonja: SKRATTAR
 5 B: och när vi kom in så så sa ja man säger ju ganska ofta när man
 6 hälsar här i sverige så säger man ju tja
 7 I: precis hjoh SKRATTAR
 8 Bosse: så kom jag in till gymmet så sa jag åt i reception så sa jag tja
 9 så så min dotter blev ju alldeles förskräckt att
 10 Alla: SKRATT
 11 Sonja: han hade ing- han blev som fallen från skyn inför den som satt i
 12 reception och Karolina sa *mamma säg åt pappa att han får aldrig
 13 mera säga nå sånt* SKRATT
 14 Bosse: de va ba liksom en det bara kom ur mig att jag sa tja SKRATTAR
 15 de va inge bra de tyckte inte Karolina i alla fall
 16 Sonja: nej de va ingen hit

Bosse inleder genom att orientera lyssnaren och redogöra för berättelsens tidpunkt ”första gången jag kom hem”, plats ”gymmet”, karaktärer ”min dotter var med och Sonja” och fortsätter därefter att ge bakgrundsinformation som är viktig för att förstå berättelsens poäng ”ofta när man hälsar här i Sverige så säger man ju tja”. Sonja verkar veta vad det är som Bosse har tänkt berätta redan i inledningen eftersom hon redan då börjar skratta, vilket signalerar för lyssnaren att det här är en rolig historia. Man kan se att intervjuaren snappar upp den här signalen och kan ana vart berättelsen är på väg i och med att hon också skrattar, redan innan Bosse kommer in på berättelsens höjdpunkt - att han säger ”tja” när han ska hälsa på receptionisten. Efter detta redogör han för utvecklingen av händelsen genom att beskriva sin dotters reaktion ”min dotter blev ju alldeles förskräckt”, men det är Sonja som beskriver hur Bosse reagerar genom att till hans berättelse tillägga ”han blev som fallen som skyn inför den som satt i reception”. Bosse protesterar inte till detta inflikande utan skrattar tillsammans med de andra. Slutligen utvärderas det som hände genom en värderande evaluering som fokuserar på vad dottern tyckte ”det va inge bra de tyckte inte Karolina i alla fall”. Sonja håller med och förstärker denna evaluering ”de va ingen hit”.

Sonja skrattar ett flertal gånger under berättelsens gång och använder värderingar genom bildligt språk ”som fallen ur skyn” då hon beskriver Bosses reaktion. Det här tillför dramatik i berättelsen och framställer Bosse på ett utelämnande sätt i och med att det framkommer att han vid händelsens tidpunkt upplevde situationen som pinsam. Genom ett återgivande citat utvecklar Sonja dotterns reaktion ”mamma säg åt pappa att han aldrig mera får säga nåt sånt”, vilket uttrycks med ett bestämt och allvarligt tonläge. Här behöver inte Sonja själv uttryckligen ta ställning till det som sker, utan kan uttrycka sina värderingar mer implicit, t.ex. genom skratt och genom andra karaktärers yttringar. Sonjas uttalande om Bosses reaktion kan påverka berättelsen i en annan riktning, Bosse får fortsätta bjuda på sig själv för att upprätthålla en positiv självbild. Han återkommer till berättelsens centrala händelse och beskriver den tydligare ur sitt eget perspektiv ”det bara kom ur mig att jag sa tja” varefter han skrattar, över situationen eller åt sig själv.

Hälsningsfrasen ”tja” utmärks som något avvikande för sammanhanget som berättelsen utspelar sig i. Att använda sig av rikssvenska språknormer i finlandssvensk kontext framstår i berättelsen som något som inte är helt och hållet socialt accepterat och upplevs som pinsamt både för Bosse och för dottern. I berättelsen framställs och framställer Bosse sig själv som en pinsam förälder, men det går också att se att han utgår från positionen som finlandssvensk, trots att han inte uttryckligen positionerar sig som finlandssvensk. Det här framkommer eftersom den finlandssvenska kontexten relevantgörs och är en slags norm som Bosse bryter mot. Det finns en förväntan, åtminstone hos honom själv, om hur han ska bete sig och hur han ska tala som utflyttad finlandssvensk. Utifrån kan detta språkliga ”snedsteg” ses som en mycket lindrig överträdelse, men kanske detta också något att göra med att informanterna i fråga hade bott en så kort stund i Sverige vid händelsens inträffande. Bosse nämner i början av exemplet att händelsen utspelar sig första gången de kom hem till Finland, vilket bör betraktas som något relevant för berättelsen. Här kan det finnas underliggande värderingar om hur snabbt eller långsamt en finlandssvensk som flyttat till Sverige ska anpassa sitt språkbruk till det sverigesvenska. Tiden är något som också nämns strax innan berättelsesekvensen då intervjuaren frågar huruvida omgivningen har reagerat på förändringar i språket. Sonja svarar att de har ”bott här för kort tid”.

I flera intervjuer uttrycks tydliga värderingar kring förändringar i språkbruket. Många utser dialekten som det riktiga modersmålet, vilket i intervjuerna behandlas i kontrast både till finlandssvenskt och sverigesvenskt standardspråk. Det finlandssvenska standardspråket benämns vanligtvis av informanterna som ”högsvenska” och det standardnära språket i Sverige

kallas "rikssvenska". Mark Levengood används ofta som en frontfigur för finlandssvenskhet och dyker upp vid språkfrågor i ett flertal intervjuer. Han, och ibland även mumintrollen, representerar den grupp som talar "högsvenska" och framställs ofta som en motsats i förhållande till de informanter som talar dialekt. Det kan bero på att dessa har varit framträdande i svensk media och är något som svenskar i allmänhet förknippar med finlandssvenskar, vilket har uppkommit i olika sammanhang vid informanternas möten med sverigesvenskar. Också i Lisbeths intervju kommer Mark Levengood på tal. Lisbeth resonerar att hans sätt att tala inte har förändrats eftersom han kommer från södra Finland och inte talat dialekt. Intervjuaren säger att hon vet många som talar högsvenska som ändrat sitt språk efter några år i Sverige, varefter Lisbeth lyfter upp följande kortfattade berättelse.

Exempel 14: *Pratar man högsvenska så kan man väl lika gärna fortsätta*

1 Lisbeth: a men de stämmer faktiskt ja va på intervju på ett finsksvenskt
 2 bo- bolag och sökte jobb och hon va högsvensk men jag hörde att
 3 wroum↓
 4 I: lite kommer in jä
 5 Lisbeth: det kommer in rikssvenska och de tycker jag att a: pratar man
 6 högsvenska så kan man väl lika gärna fortsätta i fin- i sverige
 7 men som dialekt nä:rom måste ju förstå

Lisbeth berättar tidigare att hon i och med sin flytt till Sverige tog beslutet att "låtsas tala rikssvenska" eftersom hon inte har använt "högsvenska" tidigare, utan talar en dialekt som är svår att förstå av svenskar. I exemplet ovan lyfter Lisbeth fram en händelse då hon var på arbetsintervju med en "högsvensk" kvinna, vars språk hade påverkats av sverigesvenskt uttal. Hon beskriver denna sverigesvenska influens genom ett onomatopoetiskt uttryck "wroum", med en nedfallande ton likt ett flygplan som kraschar. Intervjuaren utvecklar detta med yttringen "lite kommer in jä", vilket Lisbeth godkänner med ett liknande yttrande "det kommer in rikssvenska". Redan i det val av uttryck kan man avläsa en värdering där det rikssvenska inflytandet betraktas som något negativt. Senare kommer detta också fram explicit genom att Lisbeth uttryckligen för fram sin åsikt angående detta: "de tycker ja att pratar man högsvenska så kan man väl lika gärna fortsätta".

Det finns helt klart en negativ attityd hos Lisbeth kring att förändra sitt språk från högsvenska till rikssvenska, trots att hon själv använder ett sverigesvenskt talspråk. Den kritik hon uttrycker verkar inte handla om språkförändring överlag utan är riktad just till finlandssvenskar som inte talar dialekt. Dialekten framställs i kontrast till högsvenskan, som något som inte går att förstå. Händelsen skildras utifrån positionen som dialekt-talare och inte som finlandssvensk. Också

beskrivningen av kvinnan i berättelsen görs på basis av hur hon talar ”hon va högsvensk” och inte varifrån hon kommer. Här används alltså språket som en markör för etnicitet och för att göra indelningar av och inom grupper. Dialekten används av Lisbeth också som en anledning, eller till och med som en ursäkt, för varför hon själv talar rikssvenska. Dialekten framställs här alltså som ett slags begränsning istället för en tillgång, vilket görs med den svenska majoritetsbefolkningen som närvarande. ”Närom måste ju förstå” (rad 7, nej dom måste ju förstå) visar en benägenhet att ta hänsyn till ”dom”, majoritetsbefolkningens förståelse i första hand.

4.4.3 Sammanfattning

Språket är ett ämne som har gjort sig utmärkande som något betydande då man talar om etnicitet, tillhörighet och grupper. Det här går att se också i andra avsnitt, men framför allt bland de här exemplen som behandlar språket som ett huvudsakligt samtalsämne. Informanterna lägger stor värdering på frågor kring språkskillnader, språkanvändning och språkförändring. I intervjuerna kan man se en stor medvetenhet kring språket, både då det kommer till hur man talar själv men också kring andras språkbruk. Den första berättelsen, exempel 12, talar om finlandssvenskan i förhållande till sverigesvenskan. Detta uttrycks med yttringar som ”vi använder ju ord som ingen använder”, vilket utgår från sverigesvenskan som en norm som de som finlandssvenskar språkligt avviker från. Också det komparativa adjektivet i ”finlandssvenskan är ett äldre språk” förmedlar ett jämförande perspektiv. Trots denna utgångspunkt är det i själva narrativen rikssvenskan som gestaltas som det avvikande. Det här utgår från att det finlandssvenska och rikssvenska är ett gemensamt språk. Det är underförstått att ordet kappsäck är ett ord som är gemensamt för svenskan, men som inte längre används i lika stor utsträckning i svenskan, åtminstone inte bland en yngre generation. Berättelsen fungerar bland annat som exempel på hur det märks att finlandssvenskan är ett äldre språk. Sonja uttrycker en positiv värdering kring de skillnader som finns mellan de språkliga varieteterna. Det här görs både mer tydligt med ord som t.ex. ”intressant” och mer inbakat, t.ex. i ordet ”bevarats”.

I exempel 13 framställs språkskillnaderna inte lika positivt, men inte direkt negativt heller. Här blir det sverigesvenska inflytandet något som uppfattas som pinsamt i ett finlandssvenskt sammanhang. I detta exempel framställs det finlandssvenska som det normativa och Bosse och

Sonja skapar en humoristisk berättelse som illustrerar följderna av att bryta mot dessa. Man kan ana en underliggande poäng i berättelsen där paret förmedlar en bild av hur man som utflyttad finlandssvensk ska vara, vilket dessutom kan kopplas ihop med hur länge man varit utflyttad. Genom skildringen av den pinsamma föräldern som "talar rikssvenska" redan under första besöket tillbaka i Finland produceras föreställningar om språkförändring i förhållande till tid. Man kan skönja en uppfattning om finlandssvenskar som förändrar sitt språk snabbt eller genast som något skrattretande. Kanske syftar de på att man bland andra finlandssvenskar uppfattas som t.ex. rolig, löjlig eller rentav märkvärdig, eller något annat attribut som strider mot den egna självbilden. I berättelsen kommer omgivningens reaktion aldrig fram, det är Bosse och hans familj som står för värderingarna.

I exempel 14 diskuteras de språkliga varieteterna "högsvenska", (kronoby)dialekt och rikssvenska i förhållande till varandra. Här uttrycks explicita värderingar om hur man bör tala beroende på varifrån man kommer och hur man talat innan flytten. Det är intressant hur Lisbeth positionerar den andra i berättelsen utifrån benämningen "högsvensk" och i sin tur positionerar sig själv som dialekt-talare. Hon uttrycker en kritisk inställning till den sverigesvenska påverkan på ett icke-dialektalt språk och argumenterar för förståelsen som den viktigaste aspekten. Det är dock tydligt att hon enbart ser på den språkliga anpassningen som ett beslut, och inte som en komplex företeelse som kan ha att göra med mer underliggande, sociala och omedvetna faktorer. Trots att informanterna uppvisar en stor medvetenhet kring språkfrågor ställs till viss del förväntningar på språket som något statiskt. I alla dessa exempel blir det dock tydligt att synen på språkanvändningen är beroende av sammanhanget, vilket bryter mot denna förväntning. Informanterna talar ständigt om det egna språket i förhållande till omgivningen och gör indirekta jämförelser mellan det språk som används av andra och eget språkbruk, samt till andra språkliga varieteter som är relevanta för sammanhanget.

4.5 Attityder och associationer

Vilka attityder och associationer som finns gentemot en specifik grupp bygger ofta på kulturella föreställningar om nationalitet och etnicitet. Det här kan framkomma på ett mer omedvetet plan vilket vi har sett exempel på i tidigare avsnitt, men i den här delen behandlas berättelser som uppstått just genom samtal om kulturella skillnader som intervjuaren uttryckligen har efterfrågat.

4.4.1 Det är väldigt olika, på gott och ont

Berättelsen nedan kom till i ett sammanhang där kulturskillnader mellan Finland och Sverige diskuteras. Intervjuaren frågar vilket förhållande och vilka förväntningar Sara hade till Stockholm sedan tidigare och hon berättar att hon kände till staden väldigt bra, men att det ibland uppstår kulturkrockar trots att hon vuxit upp med den svenska kulturen. Sara använder berättelsen för att beskriva skillnader mellan daghemskulturen i Finland och Sverige.

Exempel 15: *Åhå var det så där strikt liksom*

- 1 Sara: de som jag kommer ihåg att jag hade jobbat på dagis i finland
 2 innan jag flytta hit för att lite dryga ut kassan liksom när man
 3 va föräldraledig och(.) och den här skillnaden mellan hur
 4 förskoleperson- det heter förskola i sverige
 5 I: mm
 6 Sara: hur liksom dagispersonalen hade sina barn ute på gårdarna
 7 och så där liksom jämfört med hur man hade i finland man
 8 hade så mycket mera ordning och liksom så där öh vet du
 9 I: [ja]
 10 Sara: koll att en gungar åt gången och liksom allt sånt här
 11 I: [mm]
 12 jag kommer ihåg att ja blev helt i chock först liksom över dedär
 13 I: [SKRATTAR]
 14 Sara: att just dedär över att dom har ju ansvar över de där barne att
 15 de kunde hända nånting liksom och så där öhatt såna sådär och
 16 just när jag leta efter dagis då åt mindotter så blev man så där
 17 kritisk liksom till det här mera fria
 18 I: mm
 19 Sara: öh men man blir ju sen jag märker liksom att jag börjar bli mer
 20 och mera van vid den tankegången och ibland blir jag liksom lite
 21 när ja ser på det finska nu sen igen blir jag att åhå↑ (.)
 22 I: mm
 23 Sara: var det så där strikt liksom SKRATTAR att den skillnaden var nog
 24 sådär liksom det där pedagogiska och hur man liksom hanterar
 25 barn att det är väldigt olika (.) på gott och ont

Sara inleder berättelsen med annonseringen “de som jag kommer ihåg” (rad 1) och fortsätter med en bakgrundsorientering “jag hade jobbat på dagis i Finland före jag flyttade hit” för att framhålla att hon känner till kulturen på de finländska daghemmen. Genom att visa att hon har inblick i båda parter system presenterar hon en bild av sig själv som en trovärdig berättare. Hon beskriver den finländska daghemspersonalen som mer ordningsam: “Man hade som mycket mera ordning och liksom så där koll att en gungar åt gången”. Hon vänder sig mot intervjuaren med extern värdering “ja blev helt i chock först liksom” (rad 12), vilket beskriver en ganska kraftig reaktion på den svenska kulturen, istället för att beskriva hur denna kultur såg

ut. Hon utvecklar detta genom att konkretisera och redogöra för de tankegångar hon hade. Det historiska presens hon använder sig av tillför en stark närvaro: “de har ju ansvar för de här barnen” och “tänk om det händer något”. Värderingen vittnar dock om att dessa känslor uppstod i nära anslutning till händelsens tidpunkt och att hon senare kom att känna annorlunda: hon blev helt i chock *först*.

Att Sara utelämnar information kring hur det faktiskt ligger till i de svenska förskolorna är intressant. Att man istället får ta del av hennes reaktioner på situationen bidrar till dramatisk spänning. Lyssnaren får veta att hon reagerar på något, men inte på exakt vad. Det faktum att hon undviker att beskriva det negativa kanske beror på att hon idag känner annorlunda. Efter att hon beskriver sin kritiska inställning mot det svenska “fria” som hon beskriver det, berättar hon att hon vant sig och att hon idag kan bli förvånad (vilket sägs med värderingen ”åhå”) över hur strikt det var på finländskt håll. Hon avslutar berättelsen med en evaluering som väger in för- och nackdelar hos båda parter. Hon menar att pedagogiken och hanteringen av barnen på förskolorna/daghemmen är väldigt olika, men “på ont och gott” (rad 25).

Man kan också se hur språket (ordvalet) måste anpassas till intervjudiskursen eftersom Sverige och Finland använder olika benämningar på dagvård “det heter förskola i Sverige”. Genom det här förtydligandet visar Sara att hon tar de kulturella skillnaderna i beaktande och visar hänsyn och respekt gentemot den finlandssvenska intervjuaren. Sara framställer sig själv som kritisk mot den svenska dagvårdskulturen, men behåller samtidigt ett avstånd till dessa ståndpunkter i intervjusituationens här och nu genom att hon skildrar en förändring “jag märker liksom att jag bli mer och mera van med den tankegången” och “när jag ser på det finska nu igen, blir jag att åhå, var det så där strikt liksom”.

Följande berättelsesekvens beskriver på liknande sätt som föregående exempel en reaktion på kulturen i början av vistelsen i Sverige, något som informanten till en början upplevdes som negativt men som hon senare vände sig vid och tog efter.

Exempel 16: *Sen när jag åkte hem kramade jag folk*

- 1 Tina: ja minns i början när ja flytta hit så blev ja alldeles matt av
 2 att allihop krama mej jämt SKRATT jag tyckt väl att *de va väl
 3 lite väl*
 4 I: ja ja
 5 Tina: eh men sen blev jag van med e så sen när jag åker hem så krama
 6 jag folk och i början va all väldigt så de stela och styva när
 7 man gjord he
 8 I: [ja ja]

9 Tina: och sen har de börja koma lite mer också där hemma så att nog
 10 I: [ja ja ja]
 11 Tina: plockar man ju upp vissa saker längs med vägen mer eller mindre
 12 medvetet liksom

Tina annonserar att hon har något att berätta genom ”ja minns” och orienterar lyssnaren genom att redogöra för sammanhanget och tidpunkten för händelsen ”i början när ja flytta hit”. Hon fortsätter genom att beskriva en händelse av mer generisk karaktär ”allihop krama mig jämt” efter att hon uttrycker en extern värdering ”så blev ja alldeles matt”. Den här värderingen uttrycks inte direkt utan beskrivs istället som en fysisk reaktion eller påföljd av att bli kramad. Värderingen därefter beskriver attityden hon hade gentemot svenskarna ”jag tyckt väl att det var väl lite väl” vilket hon gör med starkt förändrad röstförställning. Betoningen läggs på väl, man förväntar sig ett adjektiv t.ex. lite väl närgånget eller lite väl onödigt. Men detta adjektiv saknas, vilket gör beskrivningen lite vag och uppfattas inte så negativt. Genom uttrycka värderingen med röstföreställningen och betoning förstärks dock det värderande, man kan utläsa att attityden hon hade är förknippat med något negativt.

Tina poängterar längre fram i narrativen en förändring hos sig själv ”sen blev jag van” som ledde till att hon själv började krama folk, också hemma i Finland. Berättelsepoängen kommer fram i evalueringen: ”nu plockar man ju upp vissa saker längs med vägen” som syftar på att man blir påverkad av kulturen i det nya landet. Det går också att utläsa en berättarpoäng där Tina presenterar en bild av sig själv som en person som kan förändras och utvecklas. Det här bidrar i sin tur en positiv självbild. Att hon undviker att beskriva svenskarnas sätt att i en negativ bemärkelse, trots att detta skulle vara en tanke i det förgångna och trots det lättsamma ämnet, kanske beror på att hon känner en viss skam över den hon var eller det sättet hon varit på tidigare. Röstföreställningen som görs i samband med den negativa värderingen kan vara ett sätt att åtskilja de dåvarande värderingarna från de hon har idag. Det dramatiska inslaget verkar för att distansera yttrandet från ett rådande här och nu.

4.4.2 Nog var ju finländarna lågt ner

Följande två exempel berättas av de informanter som hör till de äldsta i gruppen och som också har bott längst tid i Sverige. De skildrar händelser där de på grund av sin etnicitet utsatts för diskriminering, vilket skedde under en tid då attityderna gentemot finländare var annorlunda än idag. Det här är informanterna noga att understryka, att det har skett en förändring.

Exempel 17: *Måste vi bara ta vikarier från Finland*

1 Majvor: men som du sä- som du sa att invandrare dom har bytt
 2 status så nog var ju finländarna lågt ner
 3 I: ja just det att di va ganska
 4 Majvor: [de nån från finland] var det ju nån som sa såhär titta ner i
 5 början och jaa och så kommer jag ihåg en gång på ett sån här
 6 stormöte inför våren och sommarn i och med att jag jobba inom
 7 sjukvården så många gånger var vi ju alla från finland som
 8 jobba de var ju roligt men så var det en tjej som må måste vi
 9 bara ta vikarier från finland jag tänker hon jobbar kvar idag
 10 jag undrar om hon kommer ihåg den frågan för nu har hon bara
 11 vikarier som hon inte kan prata med

I exemplet ovan inleder Majvor med att sammanfatta hur läget tidigare har varit, genom att berätta att finländarna hade låg status. Hon orienterar den självupplevda händelsen genom att redogöra för var det inträffade, på ett ”stormöte inför våren och sommarn”. Hon redogör också för att händelsen utspelar sig på sitt jobb inom sjukvården, där många andra finländare jobbar. Majvor använder sig av en extern värdering ”de var ju roligt” (rad 8), vilket syftar på det att de andra arbetskamraterna också var från Finland. Därefter presenteras en karaktär ”en tjej” (rad 8), även om en anonym sådan, innan hon återger ett citat ”måste vi bara ta vikarier från Finland” (rad 8-9) som utgör händelsekärnan i berättelsen. Detta representerar en motsättande åsikt till den utvärdering av läget som Majvor själv gör i och med den externa värderingen ”det var ju roligt”. Berättelsen upplöses med yttrandet ”nu har hon bara vikarier som hon inte kan prata med” (rad 10-11), vilket också innehåller värderande element. Här kan man skönja en underliggande poäng som befäster den egna kulturella identiteten i förhållande till andra grupper. På ett mer ytligt plan kan man säga att händelsen används för att representera hur finländarnas låga status kom till uttryck i vardagen, men också hur det ser ut idag.

Då Majvor talar om finländare som grupp positionerar hon inte explicit sig själv i gruppen genom att t.ex. säga ”vi finländare” utan förhåller sig mer objektivt genom formen ”finländarna”. Det här är något som också intervjuaren tar efter i och med yttringen ”att di va ganska” där pronomenet *de* används istället för t.ex. *ni* då Majvor berättar att finländare var lågt ner. Majvor varken positionerar sig själv eller positioneras av intervjuaren som finländare i berättelsens inledning trots att det faktum att hon kommer från Finland är en viktig utgångspunkt för att förstå berättelsens poäng. Längre fram i berättelsen kommer dock detta fram ”många gånger var vi ju alla från finland” där vi-et syftar på de som jobbade på Majvors jobb, men som också hade finländskt ursprung. I berättelsen framställer Majvor sig själv som

åhörare eller åskådare till händelsen, även om den grupp hon tillhör diskrimineras. Hon kommenterar inte hur hon kände sig själv i och med tjejen yttrande, istället framställer hon sig själv genom den externa värderingen i slutet och upplevs därför inte som ett offer för händelsen. Däremot placerar hon själv invandrare som inte pratar svenska hierarkiskt under sig själv på ett sätt som kan upplevas nedvärderande. Genom yttringen i slutet av narrativen antyder hon att tjejen som betett sig diskriminerande gentemot henne borde ha varit nöjd över att få jobba med finländare, till skillnad från de invandrare som hon jobbar med idag som hon inte kan prata med.

Nästa exempel är taget ur en intervju med Erik som flyttade från Vasa (uppväxt i Övermark) till Stockholm på 1950-talet dit han kom för ett sommarjobb. Berättelsen nedan behandlar synen på finländare i Sverige. Erik menar att vissa människor i början av hans vistelse i Sverige hade förutfattade meningar om finländare som våldsamma och aggressiva. Följande exempel beskriver en självupplevd händelse där han blivit utpekad på grund av sitt språk.

Exempel 18: *Nu ska han expediera mig*

- 1 Erik: och jag minns också från jag jobbade på bank den sommarn jag
- 2 hade min försökte väl tala högsvenska då när jag inte
- 3 pratade jag dialekt i alla fall men jag minns att det var en dam
- 4 från östermalm som var jag expedierade på banken jag minns hon
- 5 skulle åka till italien på semester då skulle ha lire och så
- 6 pratade jag med henne så tittade hon på mig och så ställer hon
- 7 sig upp i hela alla kunder *nu har inte [namn] banken råd
- 8 med svensk personal mera nu ska han expediera mig* de hade ju
- 9 inte gått idag men det tyckte dom nog det tyckte dom nog bara va
- 10 roligt på mitt jobb jag minns jag va lite tagen utav det
- 11 att det
- 12 I: jo att bli utpekad kanske
- 13 Erik: ja de var nog det alltså just att man satt där närmsta peka
- 14 på mig och alla tittar upp

Erik annonserar att han har något att berätta genom att inleda med ”jag minns också”. Därefter orienterar han berättelsens tidpunkt ”den sommarn” även om det är oklart vilket årtal det är frågan om, samt att han jobbade på bank. Han redogör också för en karaktär i berättelsen, en dam från området Östermalm. Redan i ordvalet ”dam” finns en värderande innebörd som hänvisar till något ”finare” (fin dam) än t.ex. det mer neutrala ”kvinna”. Att han tillför detaljer som att hon var från Östermalm och att hon skulle på semester till Italien skapar en bild av karaktären som välbemedlad, trots att han inte nämner detta. På detta sätt skapar han implicit en maktordning mellan damen i fråga och honom själv. Det här förstärks ytterligare genom att markera att damen ställde sig upp och på så sätt också skapar en fysisk nivåskillnad. Händelsen

framförs genom direkt anföring av damens yttrande ”nu har inte banken råd med svensk personal nu ska han expediera mig” (rad 7-8), vilket Erik återger med en röstförställning som också markerar en kontrast mellan honom och henne. Damen positionerar alltså Erik som icke-svensk och tillskriver Erik och finländare ett lägre värde då hon antyder i berättelsen att han som finländsk skulle få sämre betalt än en svensk arbetstagare.

Berättelsen saknar upplösning, man får inte veta vad Erik svarade eller vad som hände sen, istället förekommer ett flertal värderande element, t.ex. genom att kommentera händelsen med ”de hade ju inte gått idag” (rad 8-9). Man kan anta att annorlundaskapet var något som märktes i hans språk eftersom han tidigare påpekar att han försökte tala högsvenska och på så sätt avvek från den varietet som talades i Stockholm. Den externa värderingen ”jag va lite tagen utav det” (rad 10) ställs i kontrast till reaktionen bland arbetskollegorna som tyckte situationen var rolig. Intervjuaren begär en utveckling av värderingen genom en indirekt fråga: ”att bli utpekad kanske” (rad 12). Erik godkänner den här utvecklingen men istället för att skildra sina känslor beskriver han ännu tydligare scenen: ”man satt där närmsta peka på mig och alla tittar upp” (rad 13-14). I den här berättelsen framställs alltså ett mer utsatt jag där Erik uppfattas som ett offer för händelsen. En viktig poäng kommer dock fram i värderingen på rad 8-9 där han antyder att man inte godkänner ett sådant beteende idag längre.

4.4.3 Sammanfattning

I samtalen om kulturella skillnader mellan Finland och Sverige framkommer det att informanterna har identifierat märkbara skillnader, men på lite olika nivåer. Exempel 15 beskriver olikheterna som något hon har förvånats över och gör starka explicita värderingar då hon beskriver sina reaktioner över skillnaderna mellan ländernas barnavårdskultur. Sara undviker att använda negativa beskrivningar då hon talar om dagispersonalen i Sverige och framställer istället detta i kontrast till de mer positiva attributen hon använder om Finland, t.ex. ”mycket mera ordning” och koll”. Lyssnaren måste tolka den implicita innebörden som att de svenska förskolorna var en slags motsats till de finländska daghemmen. Hon väljer dessutom senare att beskriva de svenska förskolorna med positivt laddade egenskaper ”mer fria” i syftet för något negativt som hon i berättelsen ställer sig kritisk mot. Vid intervjusituationen har hon inte längre samma syn på saken. Det framkommer att hon på senare tid har börjat reagera på det finländska som mer ”strikt”. Här skapar hon alltså en föränderlig självbild. Intressant nog skildrar Tina en liknande självutveckling i sin berättelse i exempel 16. Också hon undviker att beskriva svenskar genom negativa ordalag. Kanske beror det här sättet att avhålla sig från

negativt laddade ord och uttryck på att de inte längre har denna kritiska inställning. Kanske är det också ett sätt att formulera sig språkligt respektfullt och sakligt på grund av den formella intervjusituationen. Att säga att man håller sig kritisk mot något kan ofta uppfattas som mildare än att beskriva någon, speciellt en grupp, med negativt laddade ord.

Exempel 17 och 18 skildrar allvarligare händelser där omgivningen har uppträtt nedvärderande eller till och med diskriminerande gentemot informanterna eller den grupp de tillhör. I exempel 17 intar Majvor inte offerrollen, men i själva händelsen som berättas framställer hon sig själv som passiv. Det är motparten, tjejen i berättelsen, som sätts i fokus. De externa värderingarna hon gör bidrar dock till en defensiv självbild. Istället för att berätta hur hon kände sig vid tillfället för händelsen undrar hon om tjejen kommer ihåg sitt handlande idag, som för att antyda att hon säkert ångrar sig. Utifrån detta kunde man utläsa en underliggande poäng som tillskriver den egna gruppen en högre position i förhållande till etniska grupper som inte behärskar språket. En helt annan infallsvinkel tar Erik i exempel 18 då han berättar om en händelse som utspelar sig på sitt första jobb i Sverige. Han framställer ett mer utsatt jag och beskriver hur han kände sig vid situationen ”jag blev lite tagen av de” vilket förstärks genom att det sätts i kontrast till att kollegornas reagerade på damens yttrande som roligt. Han skildrar ögonblicket då han blir utpekad mycket utförligt och detaljerat, vilket skapar en närvaro så att lyssnaren kan skapa sig en förståelse för hur han kände sig trots att detta inte beskrivs så ingående. ”Det hade ju inte gått idag” utmärker damens beteende som något ogångbart i dagens Sverige. Det här har också en nedtonande funktion. Genom att tillägga sådana kommentarer utmärker informanterna sig och sin grupp som icke-utsatt och avdramatiserar händelserna i berättelserna i viss mån.

5 Slutsatser

Avsikten med den här avhandlingen var att undersöka hur finlandssvenskar som flyttat till Sverige uttrycker sin etniska identitet språkligt. Jag ville utifrån tanken på privilegiering studera vilka kulturella föreställningar som produceras och reproduceras i finlandssvenska migranternas berättelser och hur detta görs. Forskningsfrågor jag ställde var: *Hur framställer informanten sig själv och sin omgivning språkligt och vilka positioneringar och kategorier kan man urskilja? Vilka kulturella föreställningar blir synliga när de berättar om sin migration och händelser kring detta? Hur konstitueras etnisk och språklig identitet i informanternas migrationsberättelser?* Genom att analysera narrativen med fokus på värderingar och positioneringar tänkte jag mig kunna skapa en uppfattning av hur migranterna framställer sig själva, sin identitet och sin omgivning, samt skönja hur etnisk och språklig identitet konstrueras. Resultaten diskuteras i det här avslutandet avsnittet.

5.1 Diskussion utgående från Bambergs tre nivåer

Med utgångspunkt i Bambergs (1997) första nivå kan man konstatera att informanterna sällan positionerar sig utifrån offerroller, utan framhäver istället sin privilegierade position. När de talar om sin egen grupp i negativ bemärkelse utifrån vad andra har sagt eller t.ex. hur man har sett på gruppens status görs detta också ofta objektivt. Då informanterna berättar om händelser där de själva utsatts för nedvärdering kan det här nedtonas på olika sätt, t.ex. genom att inte skapa en bild av sig själva som offer, eller när ett mer utsatt jag skildras avdramatiseras detta genom att t.ex. hänvisa till dagens bättre omständigheter. På det här sättet kan alltså informanterna framhäva privilegiering även i berättelser där de inte uppfattas som privilegierade. Överlag intar berättarna en position som skapar en positiv bild av dem själva. Migranterna framställs inte sällan som orädda aktörer som reder ut konflikter, eller som tidigare framkommit som icke-utsatt. Det förekommer att informanterna gör motstånd till kategorier som har negativ laddning, t.ex. mot att vara *socialfall*, eller mot beskrivningar som *annorlunda*. Precis som i Engblom (2004) går det också i viss mån att se hur informanterna utjämnar skillnader mellan grupper för att göra motstånd till kategorier för att skapa mer jämställda förhållanden. Som Engblom (2004, s. 126) poängterar bör man inte uppfatta dessa motståndsstrategier som något som helt och hållet används medvetet av informanterna. I

humoristiska berättelser kan däremot berättaren bjuda på sig själv på ett utelämnande sätt för att skapa en rolig berättelse.

Utifrån den andra nivån i Bambergs modell är trovärdighet en viktig del i identitetskonstruktionen, där berättaren ofta försöker skapa en positiv självbild inför lyssnaren. Det här kan göras genom att i berättelsen understryka sanningsvärdet i händelserna som skildras, vilket både kan göras genom externa evalueringar, men också genom att använda sig av flera olika berättelser med ungefär samma poäng. Det här bidrar till att förstärka bilden av berättaren som trovärdig och de skildrade berättelserna som verkliga och sanna. Vad som är speciellt intressant är att det i exempel som består av två berättare (gifta par) ofta förekommer ett samarbete för att skapa trovärdighet. Den ena parten inleder ofta med att berätta en händelse varefter den andra backar upp sin partner genom att framföra ytterligare ett exempel eller en berättelse av liknande karaktär, som ”arbetar” mot samma mål eller samma poäng.

En positiv självbild framhävs även då informanterna för det mesta är försiktiga med att uttryckligen beskriva något i direkt negativ bemärkelse. Inte sällan undviker informanterna att precisera sina värderande och evaluerande element, genom att lämna bort adjektiv. De vaga beskrivningarna kan dock kompletteras genom ett visst tonfall, skratt, suckar eller andra förstärkande värderingar. Det förekommer dessutom upprepande gånger att informanterna undviker att positionera sig själva i sammanhang där de uttrycker något negativt gentemot andra grupper. Istället för att använda pronomen där de själva tydligt ingår, så som ”jag” och ”vi” använder de t.ex. ”man”, eller ”finländarna”. Ibland äventyras den positiva självbilden, om berättaren blir medveten om det här kan hen kompensera med att t.ex. förstärka den trovärdiga bilden och åtminstone framställa en bild av sig själv som en ärlig person i intervjusammanhanget, eller försöka visa upp en utveckling hos sig själv. Vid ett flertal tillfällen kan man även se att berättarna tar den finlandssvenska intervjuaren i beaktande, t.ex. genom att se till att intervjuaren förstår innebörden av sverigesvenska ord.

Den tredje nivån enligt Bamberg behandlas redan indirekt och till viss del i samband med de andra nivåerna tidigare i det här avsnittet. Som Bamberg (1997, s. 337) poängterar ska man vara försiktig med att ge svar på vem någon är, man bör vara medveten om att den här nivån enbart går att diskutera i begränsad omfattning. Genom att försöka bredda och förflytta perspektivet till sådant som står utanför själva berättelsen och vad den handlar om finns det några saker som är värda att nämna. Här kan det situerade samtalet vara värd att beakta, eftersom intervjuarna har kommit i kontakt med många av informanterna via finlandssvenska eller finländska forum

(t.ex. facebook-gruppen ”Finlandssvenskar i Stockholm”) har informanterna på förhand tillskrivits en sådan position vilket också kan påverka de positioneringar som görs i berättelserna. Vad som däremot är av större vikt är hur informanterna framställer sig själva, sin identitet och det som berättas i förhållande till andra benämningar och beskrivningar, det vill säga hur de positionerar sig själva i ett större sammanhang och i förhållande till olika kategorier.

Inte sällan kontrasteras ”den egna” gruppen till övriga grupper. Här blir det tydligt att språket ibland inte räcker till för att beskriva företeelser i vårt föränderliga samhälle, kategorier och benämningar på grupper är inte tillräckligt beskrivande för hur det verkligen ligger till och påverkar oss att ”i ett antingen eller tänkande då det egentligen borde vara både och” (Kahlin, 2008, s. 177). *Finlandssvensk* sätts ibland som en motsats till *finnsk* eller *finne*, vid flera tillfällen säger sig informanterna vilja bli kallade för *finlandssvensk* eller *finländare* men inte för *finne* eller *finnsk*. *Svenskar* kontrasteras också till gruppen *finländare* eller *finlandssvenskar*, liksom länderna Finland och Sverige framställs som motparter både där det kan tyckas vara befogat, t.ex. i en diskussion om Finland som spelar mot Sverige i en ishockeymatch, men också mer oväntat, bl.a. genom påståenden om att svenskar är opålitliga och Sverige är mer genomsyrad av luredrejeri än Finland.

Benämningen *invandrare* verkar vara en svår kategori att förhålla sig till. I det här materialet används *invandrare* i varierande avseende. Vid ett fall omnämner en informant uttryckligen sig som *invandrare*, men detta görs inte helt seriöst och inom berättelsen accepteras inte denna benämning av omgivningen. Ibland kontrasteras den egna gruppen mot just *invandrare* för att framhäva sin egen privilegiering eller för att utmärka den egna gruppen i positiv bemärkelse, men ofta är andra etniciteter helt frånvarande i berättelserna. Det går alltså inte att se någon direkt solidarisering gentemot andra migranter i det här materialet. Det verkar ändå råda en tanke om att man som *finlandssvensk* i någon mån är annorlunda än den infödda svenska befolkningen. I flera av berättelserna framkommer negativa attityder, kulturella föreställningar kopplade till etnicitet eller andra slags etnifierande processer. Dessa kommer i uttryck både internt i berättelserna, och externt, även gentemot andra grupper. Vid ett tillfälle ordnades grupper utifrån beskrivningen pålitlig, vilket tydligt visade hur berättarna kopplade samman en viss egenskap med en viss etnicitet. På det är sättet använde informanterna berättelser om specifika händelser, där en person med en viss etnicitet framställs i negativ bemärkelse, som ett slags beskrivning av en hel grupps beteende och egenskaper.

Den finländska eller finlandssvenska identiteten är inte de enda som relevantgörs. Språket har en central roll i konstituerandet av identiteten och inte sällan positionerar informanterna sig själva som dialekt-talare vilket placeras i förhållande till benämningar som ”rikssvensk” och ”högsvensk”. Man talar om dessa språkliga varieteter på ett kontrasterande sätt, ofta med sig själv som utgångspunkt. Språket är ett återkommande ämne i dessa berättelser, även i de berättelser som inte behandlar språkfrågor utmärks språket som en viktig aspekt på olika sätt och i olika sammanhang. Språket skapar en viss gemenskap till den svenskspråkiga befolkningen, både i Finland och i Sverige. Informanterna kan även använda språket i sina berättelser för att utjämna skillnader mellan grupperna finlandssvenskar och sverigesvenskar (t.ex. genom det svenska ortnamnet Jakobstad, eller genom att gruppera Västerbotten, Norrbotten och Österbotten). Men språket kan också vara just det som utmärker skillnaden mellan grupperna, en berättelse framhäver t.ex. finlandssvenskan som ett äldre språk i jämförelse med sverigesvenskan, vilket kan skapa missförstånd eller situationer som uppfattas och framställs som genanta eller komiska av informanterna. I berättelserna kommer det fram att språket är något som är beroende av omgivning och sammanhang. Beroende på var berättelserna utspelar sig kan informanterna framställa det rikssvenska eller det finlandssvenska som normativt.

Berättelserna kan alltså skönja attityder eller underliggande värderingar kopplade till språk och etnicitet. Exempel på en sådan föreställning, som uttrycktes direkt, är att ifall man kan göra sig förstådd på sin ursprungliga språkvarietet borde man behålla det också i Sverige eller att ändra sitt språk för fort kan uppfattas som negativt bland andra finlandssvenskar. Språket kan också vara föremål för mer problematiska aspekter, t.ex. att sverigesvenskarna inte känner till finlandssvenskar och inte accepterar att en finländare kan ha svenska som modersmål. Informanterna visar en stor medvetenhet kring sitt eget och omgivningens språk vilket säkert är en naturlig följd av att ständigt vara med om situationer där språket är utsatt på ett eller annat sätt. Det blir tydligt genom att studera de olika nivåerna att berättelserna har ett flertal olika funktioner och narrativen kan inrymma flera olika funktioner samtidigt. En berättelse kan vara refererande och informativ, den kan ha en underhållande funktion eller reflektera en moralisk ståndpunkt, den kan utvidga roller och t.ex. skildra ett offer att bli mer förtrogen, eller användas som en resurs för att visa vem man är – och allt det här samtidigt (Bamberg, 1997, s. 341 f.). Bland de berättelser som analyseras i den här avhandlingen kan man se exempel på hur berättelserna kan ha underhållande funktion, de kan framställa en viss självbild – ofta en positiv och privilegierad sådan, presentera berättarnas värderingar eller en viss moral, eller bara ge

information kring migration och finlandssvenskhet genom att berättarna delger vissa personliga upplevelser och erfarenheter.

5.2 Avslutande diskussion

Det finns flera olika ingångar man skulle kunna inta för att studera finlandssvenskars identitetskonstruktion i fortsättningen. Man skulle kunna fokusera på den flerspråkiga aspekten och ännu mera lyfta fram informanternas språkliga bakgrund. Huruvida en flerspråkig bakgrund, där finskan t.ex. är ett av informantens modersmål, har för inverkan på hur man konstruerar sin språkliga och etniska identitet kunde vara en möjlig ingång. Det går att se en tendens där informanterna i intervjuerna framhäver språkkunskapernas relevans. Också avsaknaden av språkkunskaper i finska har angetts som en av flera orsaker till flytten, vilket kunde ha betydelse för hur man ser på tillhörighet. En annan möjlig ingång skulle kunna vara att bredda informanternas geografiska bakgrund genom att inkludera fler informanter från övriga Finland, eftersom nästan alla informanter i mitt material är uppväxta i Österbotten. Också flytt till övriga svenska orter kunde vara något att titta närmare på eftersom Stockholm är en mångkulturell stad med hög inflyttning av blandad karaktär. Det narrativa perspektivet öppnar möjligheter men avgränsar också materialet och exkluderar passager som kunde vara av vikt för den här studien på grund av dess form. Genom att vidga perspektivet och inkludera flera typer av material t.ex. samtal i olika kontexter, kunde helt nya dörrar öppnas och man kunde komma till andra insikter.

För den här avhandlingen kan man sammanfattningsvis ändå säga att det i informanternas migrationsberättelser blir tydligt att identitet är något som både uppstår hos en själv och i social kontext. I enlighet med bl.a. De Fina (2011) kan man konstatera att identiteter är multipla, de skapas och konstrueras i samspel mellan människor i interaktion och genom förhandling. Den sociala kontextens betydelse blir relevant på flera olika nivåer, inom berättelsevärlden där identiteten är beroende av det sociala sammanhang som händelsen ingår i och möten med andra där, men också i interaktionen vid intervjutillfället där berättaren framställer sig själv och berättelserna på ett visst sätt inför den finlandssvenska intervjuaren. Den tredje nivån i Bambergs modell kan man genom att bland annat studera mer underliggande aspekter i berättelserna se hur identitet konstrueras utifrån berättarnas värderingar.

Identitet handlar dels om samhörighet och dels hur man avskiljer sig från andra. Det här är något som blir synligt i och med positioneringarna som görs i berättelserna. Migranterna visar

samhörighet till flera grupper beroende på sammanhang. Detta kan göras genom att t.ex. utmärka språket som en gemensam aspekt mellan finlandssvenskar och sverigesvenskar. Men samtidigt kan också språket utmärkas som det avskiljande eftersom det finns många olikheter mellan svenskan i Finland och Sverige. Här kan vi alltså se att den nationella och etniska identitetskonstruktionen hör ihop med språkliga ideologier. Bäckman (2017) visade hur hennes informanter upplevde att omgivningen ofta kopplade ihop ett visst språk med en viss identitet. Liknande upplevelser kunde skönjas även i det här materialet, då informanterna berättar om händelser där de antas ha finska som modersmål eftersom de är födda och uppväxta i Finland.

Genom att kontrastera olika grupper och framställa dem och deras egenskaper som motsatser bildas ett ”vi och de”, vilket är en strategi för att avskilja grupper från varandra. Det här är något som tidigare forskning som t.ex. Engblom (2004), också har visat exempel på. Engblom (2004) skriver att de etniska identiteterna fungerar som resurs för att utesluta och räkna in övriga deltagare i samtalen. I den här avhandlingen kan man se hur detta också görs för att utesluta och räkna in personer som förekommer som karaktärer i berättelserna, men även sig själva i ett visst sammanhang. Det går dessutom att se hur språkliga identiteter används som en resurs på liknande sätt. Det här bidrar till att vi ofta riskerar producera och befästa kulturella föreställningar och förenklade, onyanserade bilder av grupper, också mellan så närliggande länder som Finland och Sverige och till och med mellan finlandssvenskar som talar dialekt och de som talar standardsvenska. Berättelserna och deras olika funktioner visar att identitetsskapandet är något komplext och kontextberoende, som görs både medvetet och omedvetet, det kan komma i uttryck både explicit och implicit och ofta med väldigt små språkliga handlingar.

Litteraturförteckning

- Adelswärd, Viveka (1997): Berättelser från älgpassen. Om metoder för att analysera jaktberättelsers struktur, poäng och sensmoral. I: Sundbärg (red.) *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber. S. 198-235.
- Ayometzi, Castillo (2007): Storying as becoming: Identity through the telling of conversion. I: Bamberg, Michel, De Fina, Anna, Schrifin, Deborah (red.) *Selves and Identities in Narrative and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. S. 41-70
- Bamberg, Michael (1997): Positioning Between Structure and Performance. I: *Journal of Narrative and Life History* 7(1-4), S. 335-342
- Bruner, Jerome (2002): *Making stories. Law, literature, life*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Bäckman, Linda (2017): *Second generation?: language and identity among adults whose parents were migrants*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Crolley, Liz & Duke, Vic. (1996): *Football Nationality and the State*. Harlow: Addison Wesley Longman Limited.
- Davies, B. & Harré, R. (1990): Positioning: The Discursive Production of Selves. I: *Journal for the Theory of Social Behavior* 20:1, s. 43-63
- Day, Dennis (1998): Being ascribed, and resisting, membership of an ethnic group. I: Antaki, C. & Widdicombe (red.) *Identities in talk*. Sage Publications Ltd. S. 151-170
- De Fina, Anna & Georgakopoulou, Alexandra (2012) *Analyzing Narrative: Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Fina, Anna (2011): Discourse and Identity. I: Van Dijk, T. A. (red.) *Discourse Studies: a Multidisciplinary Introduction*. London: SAGE. S. 263-282
- Engblom, Charlotte (2004): *Samtal, identiteter och positionering: ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Eriksson, Mats (1997): *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. Uppsala: Uppsala universitet.

Goffman, Erving (2008): *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.

Goldstein-Kyaga, Katrin & Borgström, Maria (2009): *Den tredje identiteten: Ungdomar och deras familjer i det mångkulturella, globala rummet*. Huddinge: Södertörns högskola.

Gustafson, Per (2005): International Migration and National Belonging in the Swedish Debate on Dual Citizenship. *Acta Sociologica*, vol. 48, 1: pp. 5-19. First Published Mar 1. <http://journals.sagepub.com>. Hämtad 2017-04-06.

Hagren Idevall, Karin (2016): *Språk och rasism. Privilegiering och diskriminering i offentlig, medierad interaktion*. Uppsala: Uppsala Universitet.

Henning-Lindblom, Anna (2012): *Vem är jag, vem är vi, vem är vem i vårt land? Kontextens betydelse för gruppidentifikation och stereotypier bland svensk och finskspråkiga i Finland och Sverige*. Helsingfors: Helsingfors universitet.

Holšánová, Jana. (1998): "Att byta röst och rädda ansiktet. Citatanvändning i samtal om 'de andra'". I: *Språk och Stil*. 8. S. 105–133.

Hornscheidt, Lann & Landqvist, Mats (2014): *Språk och diskriminering*. Lund: Studentlitteratur

Johansson, Anna (2005): *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Ella (2008): Nya avhandlingar I: RIG - *Kulturhistorisk tidskrift*, vol. 91 2008/2 .

Kahlin, Linda (2008): *Sociala kategoriseringar i samspel. Hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal*. Stockholm: Stockholms universitet

Kepsu, Kaija (2016): Hjärnflykt eller inte? En analys av den svenskspråkiga flyttningen mellan Finland och Sverige 2000-2015. I: *Magma-pamflett* 2/2016. <http://magma.fi/wp-content/uploads/2019/06/95-b.pdf>. Hämtad 2.2.2020.

Kepsu, Kaija, Henriksson, Blanka (2019): Hjärnflykt eller inte? Del II. Svenskspråkig ungdomsflyttning till Sverige: trender och drivkrafter. I: *Magma-pamflett* 1/2019 <http://magma.fi/wp-content/uploads/2019/06/117.pdf> Hämtad 12.3.2020

Kovero, Camilla (2012): På spaning efter den nya finlandssvenska identiteten. I: *Magma-studie* 3/2012 .

Labov, William (2003): Uncovering the event structure of narrative. I: Tannen, Deborah & Alatis, James E. (red.) *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics (GURT) 2001: Linguistics, Language, and the Real World Discourse and Beyond*.

Washington, D.C.: Georgetown University Press

Landqvist, Mats (2014): Positionering och validitet i enkäter och fokusgruppsamtal. I:

Karlsson, Anna-Malin & Makkonen-Craig (red.) *Analysing text AND talk*. Uppsala: Uppsala universitet.

Luukkarinen Kvist, Marjaliisa (2007): ”Hem och tillhörighet – sverigefinnars transnationella relationer och nätverk”. I: Olsson, Erik m.fl. (red.) *Transnationella rum. Diaspora, migration och gränsöverskridande relationer*. Umeå: Boréa

Löfström, Malin (2014): Jag är inte lika svensk som andra svenskar. I: Lindström, Jan, Henricson, Sofi, Huhtala, Anne, Kukkonen, Pirjo, Eklund-Lehti, Hanna & Lindholm, Camilla (red.) *Svenskans beskrivning 33*. Helsingfors: Helsingfors universitet

Norrby, Catrin (2004): *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund:

Studentlitteratur

Norrby, Catrin (1998): *Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Ågren, Marja (2006): *Är du finsk eller...? En etnologisk studie om att växa upp och leva med finsk bakgrund i Sverige*. Göteborg: Arkipelag